

EEN NIEUWE KIJK OP PESTGEDRAG

Ontdek de echte oorzaak én een aanpak die werkt

DE RELEVANTIE VAN DIT BOEK

- **We krijgen het met z'n allen niet opgelost**

Beschadiging door pestgedrag, gaat ondanks alle lessen en energie die teams in het veilig maken van hun school stoppen, gewoon door. De grootste ellende tussen kinderen blijft onzichtbaar.

- **De impact van pestgedrag neemt toe**

Dreigen met 'ik maak je dood', kan je afdoen als een moderne variant van 'ik sla je in elkaar', maar heeft veel meer impact. Bovendien bieden sociale media de kans om iemand binnen enkele minuten helemaal onderuit te halen.

- **Passend onderwijs verhoogt kans op pesten**

Er zitten steeds meer (prikkel)gevoelige kinderen en kinderen met afwijkend gedrag of leerbehoeften in een groep. Zonder een duidelijke regie op sociale veiligheid en dan vooral in de 'vrije' situaties, zal het schoolleven voor veel kinderen sociaal te onveilig blijven.

- **Scholen hebben last van straatcultuurgedrag**

Het is belangrijk dat scholen meer grip krijgen op de verbale, fysieke en mentale agressie die hier mee gepaard gaat. Niet door het straffen of het uitsluiten van leerlingen (dit leidt onbedoeld tot een anti-schoolhouding en schooluitval), maar juist door insluiting - 'omringende begrenzende zorg'. Dit maakt onze samenleving op termijn veiliger.

1. VOORWOORD

Chronisch sociaal ongewenst gedrag, waar ook pestgedrag onder valt, heeft een ondermijnend en ontregelend effect op je school. Scholen en leerkrachten proberen dit te onderkennen en tegen te gaan. Desondanks blijft het lastig om daar grip op te houden.

Uit recent onderzoeken blijkt dat ondanks alle inzet, methodes en aandacht vooral de meest populaire pesters antisociaal gedrag blijven vertonen en dus voortdurend slachtoffers blijven maken. De reguliere aanpak biedt niet voldoende soelaas om het beschadigende structurele misdragen te stoppen. Daar is blijkbaar iets anders, iets nieuws voor nodig dan steeds meer van hetzelfde.

Dit chronisch sociaal onwenselijke gedrag speelt zich vooral af op school-gerelateerde vrije momenten waar (even) geen toezicht is, of (nog) niet goed mogelijk is en waar de rechten van de sterkste gelden.

Leerlingen weten in de regel best wel wanneer ze aardig en onaardig zijn en wat sociaal ongewenst gedrag is. Dit weerhoudt leerlingen er echter niet van om overlevingsgedrag in te zetten wanneer zij dat nodig hebben in de pikordestrijd voor een zo hoog mogelijke (veilige) positie. Ook niet als dit ten kosten gaat van het welzijn van anderen.

Zij leren al vroeg dit gedrag profijtelijk te maken en verborgen te houden, het zwijgen erover af te dwingen en zich in 'gesprekken' sociaal wenselijk voor te doen. Het subtype hoofdrolspeler, die bovengemiddeld sociaal vaardig is, wordt hier steeds beter in. Meestal ontwikkelen deze kinderen zich later niet tot sociale en aardige mensen.

INHOUDSOPGAVE

[1. VOORWOORD 2](#)

[2. OVER DE OORSPRONG VAN PESTGEDRAG 4](#)

[3. WAAROM JE NIET ALLE MISDRAGINGEN HOEFT TE VOORKOMEN 10](#)

[4. ONDERSCHIED MAKEN TUSSEN SOORTEN MISDRAGINGEN 12](#)

[5. STRUCTURELE MISDRAGINGEN - EEN BLINDE VLEK 16](#)

[6. WAAROM STRUCTURELE MISDRAGINGEN NIET ZIJN GESTOPT 18](#)

[7. FOUCAULT - WAARHEIDSVINDING IS SPANNEND 22](#)

[8. OMER - DE NIEUWE AUTORITEIT VAN HET LERAARSCHAP 24](#)

[9. NAGY - DE CONTEXTUELE BENADERING 28](#)

[10. VOORWAARDEN VOOR EEN EFFECTIEVE AANPAK 31](#)

[11. DE M5 AANPAK 32](#)

[12. DE ROL VAN OUDERS IN DIT PROCES 41](#)

[13. WAT HET VAN EEN SCHOOL VRAAGT 43](#)

[14. WAT HET OPLEVERT 44](#)

[15. CIJFERS EN RESULTATEN 46](#)

[16. RECHTMATIGHEID VAN HANDELEN 49](#)

[17. NAWOORD 50](#)

[18. UITGEBREIDE INHOUDSOPGAVE 51](#)

[19. LITERATUURLIJST 54](#)

Het probleem van deze misdragingen is niet primair gelegen in de aard van kinderen, de opvoeding van ouders, of de kwaliteit van leerkrachten. Het is primair een situationeel probleem en gebeurt met name vanwege onveiligheid in de sociale context. Vooral op de momenten waarop er geen leiding aanwezig is, gaan kinderen hun eigen veiligheid regelen.

1.1. CHRONISCH GEBREK AAN INFORMATIE

Structurele misdragingen zijn voornamelijk situatie-gebonden gedrag. Wil je er voor zorgen dat dit stopt en wil je dit op termijn zelfs voorkomen, dan moeten volwassenen in deze situaties de regie nemen. Dat kan alleen als je een op feiten gebaseerd actueel en persoonsgericht beeld hebt over sociale onveiligheid: het wie, wat, waar en wanneer. Anders heb je geen recht van spreken en kun je niet optreden, ingrijpen en gepaste hulp bieden.

Er is chronisch gebrek aan feitelijke en actuele informatie over ondermijnend en onregelend gedrag. Daardoor loop je voortdurend achter de feiten aan. Je komt dan meestal niet veel verder dan de incidentenreparatie reflex.

Het wordt dan lastig om geloofwaardig het heft over sociale veiligheid in eigen hand te nemen en deze regie vast te houden.

1.2. VOLDOEN AAN DE WETTELIJKE ZORGPLICHT

School dient een actueel beeld te hebben over feitelijke sociale veiligheid en deze aantoonbaar in orde te maken voor alle leerlingen. Dit geldt zowel in de klas als ook in de vele 'vrije' situaties in en om de school en voor en na school. Het is lastig, maar niet onmogelijk om feitelijk te voldoen aan deze zorgplicht m.b.t. sociale veiligheid.

TOELICHTING BIJ DIT BOEK

Dit boek over het stoppen van beschadigende structurele misdragingen is geschreven voor onderwijsprofessionals, bestuurders en beleidsmakers in het onderwijs.

Er is al veel geschreven over pestgedrag en de aanpak hiervan. In dit e-boek ga ik dit niet over doen. Ik sluit graag aan bij al het goede dat over het aanpakken van pestgedrag is geschreven.

In dit e-boek ga ik in op de voorwaarden die nodig zijn om structurele misdragingen duurzaam te voorkomen.

Ik belicht ook de aanpak waarmee scholen de sociale veiligheid op en rond school kunnen vergroten.

Voor het gemak gebruik ik in dit boek de mannelijke vorm 'hij'. U als lezer weet dat leerkrachten en directeuren heel vaak ook vrouwen zijn en dat meisjes ook pesten.

2. OVER DE OORSPRONG VAN PESTGEDRAG

Pestgedrag gaat niet over de huidskleur en niet over kleding of anders-zijn. Het heeft maar voor een klein deel te maken met de vaardigheden van kinderen, het slachtoffer, de leerkracht of de schoolleiding. Er is ook gebleken dat het weinig uitmaakt of de school klein of groot is, of in een stad of in een dorp staat. Het maakt ook niet uit of je een jongen of een meisje bent.

Veel mensen denken ook dat de ernstige vormen van pestgedrag toegeschreven moeten worden aan een gedragsstoornis, of aan psychische problematiek. Dit kan meespeelen, maar het is zelden de hoofdoorzaak. Opvallend is verder dat uit onderzoek blijkt dat ook de mate van orde in de klas geen hoofdfactor is en dat het niveau en de ervaring van de leerkracht, dat al evenmin is. Onderzoek toont ook aan dat de signatuur van de school niet bepalend is en dat degenen die pesten geen “slechte” kinderen zijn.

Opvoeding daarentegen heeft wel enige invloed, al leidt het niet tot grote verschillen. De sociaaleconomische achtergrond bepaalt met name de vorm en de stijl waarin gepest wordt, maar niet de ernst en de frequentie.

Een veel gemaakte denkfout is dat pestgedrag gezien moet worden als intentioneel vijandig gedrag tegenover de ander. De ingroup die zich hiermee bezighoudt is echter primair niet bezig met vijandigheid, maar met het regelen van de veiligheid - overlevingsgedrag. Zij regelen hun eigen veiligheid ten koste van kinderen in de outgroup.

VERVOLG

Mijn vraag was: "wat gebeurt er nu werkelijk?" De conclusie was voor mij, hoewel ik in mijn praktijk toch al het nodige meegemaakt had, ronduit schokkend.

Wat me vooral opviel was het gesloten systeem dat rondom pestgedrag bestaat en hoe perfect dit is opgezet. Niemand kent alle feiten, niemand kent het hele verhaal. Daarom kan het blijven bestaan en worden we steeds weer verrast.

Scholen doen het nodige aan het aanpakken en voorkomen van pestgedrag, maar dat wat je niet weet, kan je niet oplossen. Laat staan voorkomen.

Ik kreeg de kans om mijn ideeën over een aanvullende aanpak op scholen te toetsen. Het bleek mogelijk om structurele misdragingen zichtbaar te maken en te stoppen.

In een volgende fase ben ik me gaan richten op het borgen van het proces zodat scholen het duurzaam veilig kunnen maken en structurele misdragingen duurzaam kunnen voorkomen.

Dat was het begin van M5.

Lourens de Bakker

Het gaat bij pestgedrag dus niet zozeer over het buitensluiten of discrimineren van de ander, maar om het versterken en bevoordelen van de eigen ingroup. (Anthony Greenwald en Thomas Pettigrew).

Elk gewonnen incident leidt tot een hogere status en meer dominantie. Het is een zichzelf versterkend proces. Pesters doen niet aan democratie, maar aan macht. Ze zijn continu bang voor het verlies van controle op de omgeving. Er is alleen een weg naar boven. De weg terug levert teveel risico's op. Alle middelen zijn dus geoorloofd om dat te voorkomen. Kinderen weten dat ze niet moeten pesten, maar ervaren dat ze geen keus hebben.

2.1. OMSTANDIGHEDEN MAKEN PESTERIJEN VANZELFSPREKEND

Philip Zimbardo beschrijft hoe omstandigheden gedrag beïnvloeden en zelfs kunnen leiden tot het loslaten van moraliteit. Hij stelt vast dat men geen slecht karakter hoeft te hebben om binnen een bepaalde context tot negatief gedrag over te gaan. Slecht gedrag in een foute context is geen uitzondering, terwijl een slecht karakter dat wel is. Wanneer mensen slechte dingen doen, hebben we de neiging om te zoeken naar een verklaring vanuit de persoonlijkheid van deze mensen. We hebben nauwelijks oog voor de invloed van de omgeving en de situatie op gedrag.

DE OMVANG VAN PESTGEDRAG

Zo'n 30% van de leerlingen is actief betrokken bij vormen van pestgedrag. Gemiddeld 5% van de leerlingen wordt stelselmatig gepest. 10% van de leerlingen is bang om in die positie te komen. De groep leerlingen die pest is vergelijkbaar. 10% meelopers en een selecte groep van zo'n 5% calculerende hoofdrolspelers. Om dit drama heen lopen nog de 'verdedigers' en de stille 'aanjagers'.

ZIMBARDO

Philip Zimbardo is emeritus hoogleraar sociale psychologie van de Stanford Universiteit. Hij heeft in 1971 onderzoek gedaan naar de-humanisatie. Het onderzoek toont aan hoe gewone mensen zich laten verleiden om, onder bepaalde omstandigheden, in de fout te gaan.

Dit onderzoek is inmiddels wereldwijd vaak in allerlei vormen herhaald. Steeds met een vergelijkbare uitkomst.

2.2. VIER VOORWAARDEN DIE 'FOUT GEDRAG' VANZELFSPREKEND MAKEN

Zimbardo beschrijft de voorwaarden waaronder 'fout gedrag' vanzelfsprekend wordt.

1. als slecht gedrag wordt goed gepraat
2. als de directe link tussen gedrag en gevolgen wordt afgezwakt
3. als negatieve consequenties worden genegeerd
4. als het slachtoffer wordt ge-dehumaniseerd

Ook geeft hij aan dat macht zonder toezicht, een recept is voor machtsmisbruik. Conformisme, gehoorzaamheid aan een autoriteit (hoofdrolspeler) en anonimiseren van de daders, versterken de kans op verlies van moraliteit.

Bij structurele misdragingen moet de primaire oorzaak dus niet gezocht worden in de pathologie bij het individu, maar in de pathologie van de situatie. Structurele misdragingen proberen op te lossen zonder de oorzaak weg te nemen, is dweilen met de kraan open.

Situationele omstandigheden zijn bij structureel, calculerende misdragingen leidend. Wanneer deze omstandigheden niet aangepakt worden, is dit ontregelende gedrag op een school niet te voorkomen.

Wanneer we in staat zijn om de condities te beïnvloeden, valt de grondslag onder de vanzelfsprekendheid van deze misdragingen weg. Pas dan is er verandering mogelijk. De uitdaging is om ervoor te zorgen dat het systeem en de situatie geen destructief gedrag, maar juist sociaal gedrag stimuleren.

DE SETTING WAARBINNEN ERNSTIGE MISDRAGINGEN VANZELFSPREKEND ZIJN

Natuurlijk zijn er grote verschillen tussen scholen en gevangenissen, maar de condities zijn vergelijkbaar.

Zo is het gedrag binnen het (sub)systeem waarin gepest wordt, grotendeels onttrokken aan de waarneming van buiten. Die relatieve onzichtbaarheid staat garant voor maximalisering van anonimiteit en de minimalisering van het risico om betrappt te worden.

Ernstige misdragingen vinden meestal plaats binnen een gesloten systeem waaruit geen informatie van binnen naar buiten wordt gebracht.

Er is sprake van een gedwongen samenzijn waaruit je niet weg kunt. Kinderen moeten elke dag verplicht naar school, ongeacht hun angst voor wat hen te wachten zal staan. Zij maken verplicht deel uit van een groepsproces. Soms tegen wil en dank.

Kinderen vertellen niets omdat zij bang zijn voor de repercussies van de pesters én omdat zij hebben ervaren dat volwassenen het toch niet goed voor hen op kunnen lossen.

Van jongs af aan hebben kinderen impliciet en expliciet geleerd dat klikken niet fair is. Er geldt een zwijgplicht voor degene die toevallig wel iets heeft waargenomen. Zij zwijgen om zelf niet de klos te worden.

2.3. SOCIALE ONVEILIGHEID IS DE PRIMAIRE OORZAAK VAN PESTGEDRAG

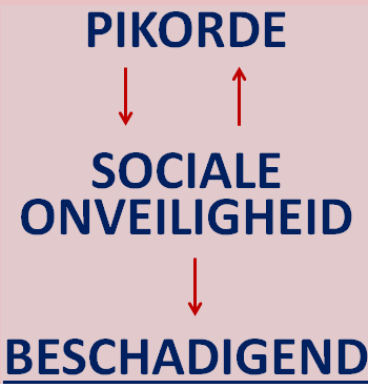
Kinderen zijn bang wanneer zij in situaties terechtkomen waarin het sociaal onveilig is. Op die momenten reageert ons systeem instinctief en wordt de vecht-vlucht reactie opgeroepen. Deze reactie is noodzakelijk om te overleven. De ‘slachtoffers’ vluchten weg. Ze kunnen daarmee onbedoeld de aanval oproepen bij de kinderen die juist geneigd zijn om te vechten. Hoofdrolspelers reageren door te vechten en openen (in zekere zin onbewust) de aanval op de 'vluchters'. Ze proberen de ander banger en onzekerder te maken, dan zij zelf zijn.

Zo ontstaan er binnen groepen pikordes van sterkeren, zwakkeren en een grote middengroep. Bovenaan de pikorde is het relatief veiliger dan onderaan. Maar om je positie bovenaan de pikorde te handhaven, moeten ook deze leerlingen elke dag punten scoren. Zelfs de meest stoere en populaire hoofdrolspelers en Queen Bees, zijn bang voor de gevolgen wanneer zij hun positie niet kunnen handhaven. En.... de meeste punten scoor je door het leven (lesgeven) van de leerkracht lastig te maken.

Allerlei vormen van pestgedrag zijn een zeer effectief middel om je eigen veiligheid te regelen in sociaal te onveilige situaties. Met dit gedrag geeft een kind het signaal af dat het voor hem nog niet sociaal veilig is. Als je leerlingen dan vraagt om te stoppen, doen we als volwassenen in feite iets oneigenlijks. **Pas wanneer de sociale veiligheid in orde is, kunnen we van kinderen verwachten dat ze deze overlevingsstrategie los laten.**

PIKORDEGEDRAG IS OVERLEVINGSGEDRAG

HOOFDROLSPELERS	3%	Wat ze doen blijft veelal buiten beeld
MEELOPERS	7%	
IMPULS MISDRAGEN	10%	In beeld
AANMOEDIGERS	10%	Stokers
BUITENSTAANDERS	50%	Zelfredzaam
CARETAKERS	10%	Helpers
INCIDENTELE SLACHTOFFERS	7%	In beeld
STRUCTURELE SLACHTOFFERS	3%	Buiten beeld

2.4. DE ROULERENDE REKENING - RECHT DOEN AAN ONRECHT

Wat maakt nu dat het ene kind in een situatie in de rol van pester terecht komt, en het andere niet? Er zijn heel veel redenen, maar de belangrijkste reden is het wegduwen van de eigen gevoelens van onzekerheid. Uit onderzoek blijkt dat de meeste pesters zelf ooit gepest zijn. Veruit de meeste slachtoffers worden ergens in hun leven dader. Onschuldige derden worden weer slachtoffer gemaakt om recht te doen aan opgelopen onrecht.

Zo worden de destructieve gevolgen van structurele misdragingen doorgegeven van individu op individu, van jaar op jaar, van de ene school naar de volgende, van school naar werk en van generatie op generatie. Dit fenomeen wordt geduid met de term 'roulerende rekening'. Bron: Contextuele benadering, B. Nagy

Hoe hulpelozer het slachtoffer is en hoe ernstiger het opgelopen letsel, des te waarschijnlijker is het dat hij zich gerechtigd voelt om anderen hetzelfde aan te doen; het wordt als het ware een opgebouwd gevoel van je gerechtigd weten om dit te mogen doen. Een destructief recht.

Ouderejaars pesten bijvoorbeeld de jongere kinderen op school. Zij voelen zich gerechtigd om destructief te mogen zijn; zij zijn immers zelf ook gepest. Deze kinderen tonen vaak weinig gevoelens van spijt of berouw. Het helpt niet om deze kinderen normerend toe te spreken of om hen sociale vaardigheden te leren. Dit komt omdat het opgelopen destructief gerechtigd zijn een diepere en dominanter fenomeen is dan sociale normen en waarden.

VIJF TYPISCHE GEDRAGSKENMERKEN

De Amerikaanse hoogleraar en therapeut Boszormeny-Nagy ontwikkelde eind jaren zestig, de Contextuele benadering.

Deze benadering onderscheidt vijf typische gedragskenmerken, wanneer de roulerende rekening te gelde wordt gemaakt:

1. De destructieve actie of reactie van de persoon lijkt niet passend voor de situatie.
2. Het individu voelt zich gerechtigd om een ander aan te doen, wat hem of haar ook is aangedaan.
3. Men is ongevoelig voor de onrechtvaardigheid van het eigen handelen en de schade die men een ander aandoet.
4. De geschiedenis, met zijn destructieve patronen, herhaalt zich en men is zich daarvan niet bewust.
5. Bij onschuldige derden wordt opgeëist wat men zelf heeft moeten missen.

2.5. DE ROULERENDE REKENING DOORBREKEN - DE ONTSCHULDIGING

Er is veel voor te zeggen om dit proces op jonge leeftijd te stoppen. De roulerende rekening wordt dan niet doorgegeven aan nieuwe generaties. Het proces om de roulerende rekening te stoppen, noemt Nagy 'ontschuldiging'.

Bij ontschuldigen gaat het om een onderzoek naar de omstandigheden en de factoren, waaronder het onrecht heeft plaatsgevonden. De geschiedenis en de intenties van waaruit gehandeld is, zijn het uitgangspunt. Hierdoor wordt het oordeel milder. Door stil te staan bij het aangedane onrecht en daar erkenning voor te geven, kunnen deze kinderen geholpen worden om verantwoordelijkheid te nemen voor de relationele consequenties van hun eigen gedrag.

Ontschuldiging is fundamenteel anders dan 'vergeven en vergeten'.

DESTRUCTIEF RECHT IS NOOIT EEN EXCUUS

Hoe meer iemand ervaart dat er onrecht is in zijn leven hoe meer hij zal neigen naar destructief gedrag.

Dat geldt vooral wanneer mensen niet bij machte zijn om hun mond open te doen. Dat zien we heel sterk terug bij kinderen die structureel gepest zijn. Omdat het omgeven is door de druk om te zwijgen, ontstaat er een opeenstapeling van destructief gerechtigde aanspraken.

Juist wanneer mensen belemmerd worden in het uiten van frustraties, woede, rouw en teleurstelling, zullen zich meer ondergrondse negatieve patronen ontwikkelen dan wanneer men in alle openheid en eerlijkheid heeft mogen uiten waar men last van heeft.

Zo worden 80% van de slachtoffers zelf later dader.

Voor alle duidelijkheid: het gaat hier niet om een juridisch recht. Ontschuldiging betekent evenmin dat iemand die veel onrecht heeft ervaren, een geldig excuus heeft om wraak te nemen.

3. WAAROM JE NIET ALLE MISDRAGINGEN HOEFT TE VOORKOMEN

3.1 HET ONDERSCHIED TUSSEN INCIDENTELE EN STRUCTURELE MISDRAGINGEN

Het wordt bij de aanpak van pestgedrag hoog tijd dat we onderscheid gaan maken tussen incidentele misdrijvingen en structurele misdrijvingen.

Incidentele misdrijvingen zijn cruciaal voor de persoonlijke ontwikkeling van kinderen. Het is sociaal leergedrag en als je dat probeert te voorkomen, doe je hen tekort. Het geruststellende nieuws, zeker voor ouders, is dat tachtig procent van allerlei vormen van misdrijvingen incidenteel van karakter zijn. Het is niet altijd leuk en het kan heftig zijn, maar is in principe eerder louterend dan beschadigend.

Bij de meer incidentele vormen van misdrijvingen gaat het veelal om botsen en plagen (onderlinge krachtmeting), experimenteel gedrag om grenzen te verkennen en het uiten van frustraties en boosheid (emoties uiten). Hier worden de onderlinge grenzen van de sociale omgang met anderen verkend. Dit gedrag vertonen mensen wanneer een ander, een groep of situatie frustratie oproept bij de dader en er negatief gereageerd wordt door de omgeving.

Incidentele vormen van misdrijvingen horen bij opgroergedrag. Kinderen leren hoe zij zich in een groep moeten handhaven. Bij dit proces is het zaak dat volwassenen de buitengrenzen bewaken en af en toe helpen om zaken op te lossen. Je bent kinderen dan vooral aan het coachen en hen handvatten aan het bieden om het sociale spel te spelen. Hiervoor bieden de op vaardigheden en een positief groepsklimaat gerichte methoden, een mooie basis.

DE M5 CURVE

GEWELD

De Wereldgezondheidsorganisatie spreekt bij geweld van: *'het intentioneel aanwenden van of dreigen met fysieke of psychologische macht, of kracht, ten aanzien van zichzelf, een andere persoon, of tegen een groep of gemeenschap en wel zo dat er sprake is van of een reële kans bestaat op het toebrengen van kwetsuren, de dood, psychologische schade, een problematische ontwikkeling of deprivatie'*.

Bij de meer structurelere vormen van misdragingen is er sprake van een chronische vorm van geweld dat aanhoudend en herhaaldelijk wordt toegepast bij één, of meerdere slachtoffers. Wie de impact hiervan kent, snapt dat de omschrijving 'geweld' van toepassing is. Er is sprake van schade berokkenend gedrag en overtreding van regels. Structurele vormen van misdragingen komen voornamelijk voort uit situationele sociale onveiligheid, en zorgt op zich ook weer voor het in stand houden van sociale onveiligheid.

Kinderen zijn niet alleen braaf en lief. Dat hoort ook niet zo te zijn. Het spel van aantrekken en afstoten, begrenzen en verbinden, met en tegen elkaar, moet gespeeld en geoefend kunnen worden. In dit spel moeten kinderen leren omgaan met de grenzen van hun gedrag, voor zichzelf en de ander. Het spel heeft echter een spelleider nodig en grenswachters. Iemand moet toezicht houden op de regels en ingrijpen als er grenzen overschreden worden. Spelers die hun eigen regels bepalen of vals gaan spelen, doen dit om hun kansen op 'winnen' te vergroten.

Als valsspelers erop gewezen worden dat zij buitenspel staan of vals spel spelen, is het een normaal menselijke reactie dat zij boos worden vanuit frustratie. Je zet je in voor iets, het mislukt, je wordt uit het spel gehaald en in plaats van de winnaar te zijn, sta je ineens aan de kant. Dit roept frustratie op en de menselijke neiging is om dit af te reageren op anderen. Dit is natuurlijk gedrag. In de gedragsbiologie wordt er dan gesproken van een oversprong reactie. Het hoort bij leren door vallen en opstaan. Er moet echter wel toezicht zijn, anders wordt grensoverschrijdend gedrag teveel beloond en geleidelijk de norm.

OVER VOETBALLen OP HET PLEIN

Weinig activiteiten in de schoolpauzes leiden tot zulke heftige discussies en sociale onveiligheid als voetballen op het plein.

Sommige scholen hebben het voetballen daarom zelfs verboden. Voetbal kan een mooie uitlaatklep zijn voor kinderen. Als het in de groep sociaal veilig is, gaan niet alleen de jongens, maar ook de minder sportieve meisjes voetballen.

Maar voetballen op het plein zonder duidelijke afspraken is vragen om moeilijkheden. Voetballen op het plein zonder aanwezigheid van een volwassene, is vragen om geweld en veel verhitte gesprekken na de pauze. De oplossing is simpel lijkt me.

4. ONDERSCHIED MAKEN TUSSEN SOORTEN MISDRAGINGEN

Bij de aanpak van misdragingen is het zaak dat scholen zich nadrukkelijker gaan richten op het stoppen van de misdragingen met een structureel karakter. Wanneer de leerlingen die binnen dat fenomeen de hoofdrol spelen gestopt zijn, gaat het erom dat de school zo veilig wordt, dat niemand meer hoeft te grijpen naar destructief (overlevings)gedrag.

Om de problemen met structurele misdragingen verantwoord aan te kunnen pakken is het van belang om voortdurend heel goed onderscheid te kunnen maken tussen impuls gestuurde misdragingen enerzijds het meelopen en de hoofdrolspelers anderzijds.

4.1. REACTIEVE AGRESSIE EN PROACTIEVE AGRESSIE

Uit de verschillende recente studies (o.a. proefschrift van Polman) naar agressie blijkt dat er een duidelijk onderscheid gemaakt kan worden tussen reactieve agressie en proactieve agressie. Daartussen is er weinig overlap is.

Proactieve agressie is calculerend gedrag. De agressie is bedoeld voor het verkrijgen van macht over anderen en/of het zich toe-eigenen van bezit. Het gaat hier om weloverwogen, gecontroleerd gedrag.

Reactieve agressie is defensief gedrag. De agressie is een emotionele, impuls gestuurde en vaak boze reactie (angst) op een (vermeende) dreiging, provocatie, of aanval, of komt voort uit frustratie. Deze kinderen voelen zich snel onveilig en bedreigd. Doorgaans zijn het kinderen die sociaal minder vaardig zijn en die in de groep een relatief lage sociale status hebben.

CLASSIFICATIE VAN MISDRAGINGEN

Om impulsmisdragingen en gedrag van hoofdrolspelers te kunnen onderscheiden, gebruiken we in Nederland een gevalideerd classificatie systeem, te weten de Agressie Beoordelingsschaal van Dodge en Coie (1987).

De schaal is in het Nederlands vertaald door Orobio de Castro (2000) en wordt de RePro Schaal genoemd.

De RePro Schaal bestaat uit twaalf items. Aan de leerkracht/mentor wordt gevraagd voor elk item na te gaan of de beschrijving op dit kind van toepassing is en in welke mate. Dit gebeurt aan de hand van een vijfpunten Likertschaal.

Er is aangetoond dat het onderscheid tussen reactieve en proactieve agressie een waardevolle valide subtypering blijkt te zijn. Het gedrag van een impulspester komt sterk overeen met wat beschreven wordt onder reactieve agressie en van de hoofdrolspeler met dat wat verstaan wordt onder proactieve agressie.

De praktijk laat zien dat hoofdrolspelers tussen de 80 en 90% proactieve agressie laten zien en de kinderen met impulsmisdragingen tussen de 80 en 90% reactieve agressie laten zien.

4.2. IMPULSPESTERS GEBRUIKEN MET NAME REACTIEVE AGRESSIE

Impuls gestuurde misdragingen zijn vaak heftige reacties op een manier die voor andere kinderen vaak heel onverwacht zijn. Deze impuls kinderen kunnen heftig reageren en zijn dan moeilijk te stoppen. Dit gedrag kan dan vijandige reacties oproepen bij klasgenoten, wat het meestal erger maakt. Deze kinderen hebben vaker relationele problemen met hun klasgenoten en worden sneller afgewezen door de groep. Ze hebben weinig echte vrienden, want klasgenoten willen liever niet spelen met een kind dat om het minste of geringste enorm boos kan reageren.

De sociaal emotionele ontwikkeling van deze kinderen verloopt vaak niet helemaal goed. Daardoor kunnen zij de ene negatieve ervaring op de andere stapelen, die dan weer niet bevorderlijk zijn voor hun sociaal emotionele ontwikkeling. Zo kunnen zij gevangen raken in een vicieuze cirkel.

Deze kinderen reageren sterk op een sociaal onveilige context. Zij zijn geholpen wanneer het in de context veiliger wordt. Dat betekent dat het niet alleen veilig in de klas moet zijn, maar ook in de vele 'vrije situaties' van het schoolleven in het algemeen.

Wanneer de hoofdrolspelers en meelopers zijn gestopt met zich structureel te misdragen waardoor het minder onveilig wordt gaat het na verloop van tijd met deze impulsieve kinderen vaak ook beter, geven zij minder overlast en zijn zij beter te helpen.

In het kader van Passend Onderwijs zal het aantal kinderen dat zich van nature in een heterogeen samengestelde groep onveilig voelt, toenemen. Het is nu - harder dan ooit - nodig dat scholen, kinderen en professionals, een hoog (hoger!) niveau van schoolbrede sociale veiligheid kunnen waarborgen.

KORT LONTJE

Er is weinig voor nodig om de agressie van impuls kinderen op te roepen: iets te lang oogcontact, een glimlach, een gebaar, een botsing op de gang, een verkeerd woord. Zij zijn erg gevoelig voor signalen die er op zouden kunnen duiden dat de ander het slecht met ze voor heeft.

Ze scannen hun omgeving voortdurend. Een zoektocht naar vermeende bedreigingen. Aan het gedrag van de ander kennen ze meestal zonder directe aanleiding, vijandige intenties toe.

Als een impuls kind zich niet langer kan beheersen, dan weten medeleerlingen dat zij moeten maken dat ze weggkomen. Voor je het weet, heb je een klap, schop, of stomp te pakken.

Wanneer je volwassenen op een feestje over pesten hoort praten, worden vooral de namen van deze kinderen genoemd. Deze liggen voorop de tong. Iedereen is er het er over eens dat het gedrag van dit kind over de grens gaat.

Hun impuls gestuurde misdagingen zijn zeker hinderlijk, maar voor anderen zelden psychisch schadelijk. Hun gedrag is alleen te 'beteugelen' als volwassenen hun oordelen en de schuldvraag loslaten en het samen schoolbreed veilig maken.

4.3. HOOFDROLSPELERS GEBRUIKEN PROACTIEVE AGRESSIE

Hoofdrospelers zijn gemiddeld genomen meer sociaal vaardig dan passend is voor hun leeftijd. Zij blijven zelf vaak buiten schot en zorgen dat anderen het werk opknappen. In de groep hebben ze vaak een hoge status. Over de vraag of de hoofdrospeler ook een populaire leerling is, verschillen de inzichten. Meelachen en meebewegen met de hoofdrospeler is voor andere leerlingen de manier om zelf veilig te zijn; je zou het populariteit met een zwart randje kunnen noemen.

Volgens Sutton (1999) is het aannemelijk, dat kinderen die pesten (m.n. de hoofdrospelers) beschikken over een hoog ontwikkelde sociale intelligentie, waardoor ze goed kunnen manipuleren en andere kinderen kunnen laten doen, wat zij willen.

Hoofdrospelers gebruiken vooral proactieve agressie. Zij zetten deze vorm van agressie weloverwogen in om hun doel te bereiken. Doorgaans betekent dit meer macht in de groep. Omdat zij zelden 'gesnapt' worden, of er bij volwassenen mee weg komen, worden zij er elke dag een stukje beter in.

Hoofdrospelers bouwen voort op succeservaringen en verwachten positieve effecten van proactief agressief handelen. Zij merken dat proactieve agressie loont: je krijgt je zin, je krijgt een hoge status, je bent de leider, anderen vinden je stoer, willen bij je horen en gaan je nadoen. Dit gedrag heeft zoveel voordelen en zo weinig directe nadelen dat zij overtuigd 'gevangen' komen te zitten in die rol.

Structurele misdragingen zijn voor hen een vanzelfsprekende overlevingsstrategie geworden. Zij maken de dienst uit en je moet hen niet tegen je krijgen. Ze maken voortdurend nieuwe slachtoffers en ontregelen de school, speelveldjes, buurten en sportclubs. Het internet biedt hen een fantastische mogelijkheid om anderen anoniem 'uit te schakelen' en daarmee hun eigen status te verhogen.

PROACTIEVE AGRESSIE ALS LEVENSHOUDING

In de dagelijkse praktijk lijken de proactieve misdragingen het gedrag van één of beide ouders te kopiëren. Scholen kennen deze ouders en weten dat ze voorzichtig moeten zijn. Voor je het weet heb jij als professional, of heeft de school een probleem.

Het inzetten van proactieve agressie is voor deze ouder(s) de manier geworden om zichzelf zo succesvol mogelijk door het leven te 'slaan'. Ze slaan eerst de piketpaaltjes en daarna moet de ander hun ongelijk maar bewijzen.

Wanneer ze hun gelijk inhoudelijk niet halen wordt de procedure ter discussie gesteld. Wanneer dat niet werkt richten ze hun pijlen op een individu of de organisatie. Desgewenst zijn ze bereid tot het juridiseren van conflicten, of wordt hier mee gedreigd.

Het probleem bij hoofdrospelers met ouders die dezelfde strategie toepassen, is dat zij het zelden als misdragingen herkennen en er vaak zelfs trots op zijn dat hun kind zo sterk, stoer, of doortastend is.

4.4. MEELOPERS

Meelopers zijn bang om zelf slachtoffer te worden. Meelopers zijn vooral bang voor de hoofdrolspelers en kiezen ervoor om mee te doen in ruil voor bescherming die volwassenen, ondanks alle goede bedoelingen, niet in voldoende mate kunnen bieden. Stoppen met allerlei vormen van structurele misdragingen zonder dat de hoofdrolspelers gestopt zijn, is eigenlijk geen optie. Disloyaliteit kan je duur komen te staan.

Als alle hoofdrolspelers op school gestopt zijn worden de groepen direct veel veiliger en verandert in bijna alle groepen het 'spannende' overlast gedrag van de impulspesters. Op het moment dat het veiliger wordt – en dan vooral op de momenten waarop er tot nu toe geen volwassenen aanwezig waren - vervalt dan voor veel kinderen de noodzaak om hun eigen veiligheid te regelen.

Alles begint en eindigt dus met de rol van de hoofdrolspeler. Omdat deze rol zo cruciaal is bij structurele misdragingen, moeten vooral zij zorgvuldig in beeld gebracht worden en door volwassenen geholpen worden met dit gedrag te stoppen. Voor de veiligheid van de rest van de leerlingen moet de vrijblijvendheid om te stoppen nul zijn.

Als dat niet zo is gaan leerlingen hun eigen maatregelen nemen en wordt het direct weer sociaal onveiliger.

DE RELATIE TUSSEN PESTGEDRAG EN ODD

Er is een sterke correlatie tussen de structurele vormen van misdragingen en de gedragsstoornis ODD (Oppositionele Opstandige Gedragsstoornis).

Uit een Amerikaans onderzoek uit 2012 onder 68.000 kinderen tussen de 6/17 jaar, blijkt dat kinderen met ODD een zes keer zo grote kans hebben om te pesten, dan gemiddeld.

Deze kinderen weigeren zich te voegen naar wat de volwassene vragen, ze maken vaak ruzie met volwassenen, ze ergeren anderen met opzet, ze geven anderen de schuld van eigen fouten, ze zijn vaak prikkelbaar, ergeren zich snel, zijn vaak boos, of gepikeerd, hatelijk en wraakzuchtig.

Deze kinderen zijn voortdurend op zoek naar de grenzen. De intrinsieke motivatie om te stoppen is bij deze hoofdrolspelers vrijwel nihil. Het 'goede gesprek' gaat niet helpen en ook sociale leerprogramma's zijn niet voldoende effectief.

Hoofdrolspelers moeten geholpen worden met kiezen om te stoppen.

5. STRUCTURELE MISDRAGINGEN- EEN BLINDE VLEK

Waar het gaat om ernstige vormen van structurele misdragingen, leren kinderen op jonge leeftijd al dat het beter is om volwassenen er niet (meer) bij te betrekken. De praktijk leert namelijk dat volwassenen toch niet echt afdoende kunnen helpen, of ze reageren op de verkeerde manier. Volwassenen weten vaak niet precies wat er gebeurd is en wat eraan vooraf is gegaan.

Bovendien, wat kunnen ze er dan aan doen? Zeker als de misdragingen zich buiten beeld of buiten school afspelen. Omdat het zo lastig is om structurele misdragingen goed helder te krijgen, richten we ons zelden op de dader. Het is voor volwassenen veiliger om zich te richten op de slachtoffers. Wie het gedaan heeft is doorgaans onduidelijk, maar het is vaak wel duidelijk wie zich slachtoffer voelt. Het advies is dan vaak simpel: dit kind moet zich weerbaarder opstellen (advies ouders: terug slaan), of op cursus (advies school).

De onderliggende boodschap die slachtoffers feitelijk krijgen is dat het aan hen ligt en dat zij hun gedrag moeten veranderen. Als kind ben je na verloop van tijd wel klaar met dit soort hulp. Kinderen die na een cursus nog ernstig gepest worden, willen de volwassenen om hen heen niet langer teleurstellen en ondergaan hun lot daarom liever in stilte.

Omdat kinderen al op jonge leeftijd leren dat ze volwassenen er maar beter buiten kunnen houden, krijg je als ouder of leerkracht zelden alle feiten te horen en kan je feitelijk geen conclusies trekken over de omvang van de misdragingen op een school.

BIJ ONS OP SCHOOL WORDT NIET GEPEST

Waar het gaat om m.n. de structurele vormen van misdragingen hebben we een realiteit die men liever niet wil kennen en dat wringt. Dat is de reden waarom mensen zo hardnekkig en zich vaak tegen beter weten in vastklampen aan het idee dat er op hun school niet gepest wordt.

Zoals de school die met één hoofdletter voor elk schoolraam de buiten wereld liet weten:

HIER WORDT NIET GEPEST!

Fijn. Je zal er als kind maar mee te maken hebben en oplopen tegen de collectieve ontkenning van jouw ervaring.

Terwijl iedere leerling je direct kan vertellen dat het echte pestgedrag buiten het zicht van volwassenen plaats vindt, was er tot voor kort op de meeste scholen sprake van ontkenning van het probleem. Ondanks het feit dat er ook nog steeds scholen zijn waar men vasthoudt aan die ontkenning, is er een kentering zichtbaar.

Door ernstige incidenten komt er meer en meer een besef dat er ondanks alle aandacht toch een gebied blijft waar volwassenen geen zicht en geen grip op hebben.

Zolang je niet precies weet wat er speelt en wat daaraan vooraf is gegaan kun je slechts in algemene en vrijblijvende bewoordingen over misdragingen praten. Dat is frustrerend. Vermoedens blijven vermoedens. Je kunt er pas iets aan doen als je de juiste informatie én het juiste instrumentarium hebt om het probleem aan te pakken.

Wil je de beschadigende vormen van misdragingen stoppen, dan moeten we dus eerst zichtbaar maken wat buiten het gezichtsveld en de invloedssfeer van volwassenen gebeurt. Pas dan kan je van leerkrachten vragen om gericht in te grijpen en geloofwaardig regie te nemen op de sociale veiligheid in en rond een school.

Al heel lang zijn allerlei misdragingen stilzwijgend een sociaal geaccepteerde vorm van overlevingsgedrag binnen de samenleving. De afspraak is dat het omringd dient te blijven binnen de triade: onzichtbaarheid, geheimhouding en anonimiteit. Daarnaast geldt in onze samenleving de belemmerende overtuiging dat deze misdragingen erger worden als je er aandacht aan zou besteden.

Onze ervaring met het stoppen van allerlei vormen van structurele misdragingen staat daar haaks op. Als onrecht niet gezien en benoemd wordt, zoekt het altijd een weg naar buiten. Pas wanneer het gezien en gestopt wordt zonder 'gedoe' en zonder de schuldvraag en zonder straf kun je met sociale veiligheid van wensdenken naar waar maken.

5.1. ALS HULP NIET HELPT KRIJGEN SLACHTOFFERS HET NOG MOEILIJKER

Promovenda (RUG) Tessa Kaufman geeft in haar onderzoek aan, dat uit een recent onderzoek naar het effect van antipestprogramma's blijkt, dat 20% van de slachtoffers daarna slachtoffer blijft en het nog moeilijker krijgt. Dus 'baat het niet dan schaadt het niet' gaat hier niet op.

ZONDER OPLOSSING WIL JE HET PROBLEEM NIET HEBBEN

We zijn goed in het oplossen van problemen. Maar zien we geen oplossing voor een probleem, dan zijn we geneigd om te ontkennen dat er een probleem is. Als er geen probleem is dan heb je geen oplossing nodig en hoeft er niets te veranderen. Mochten er toch vervelende dingen gebeuren, dan wordt dit afgedaan als een incident. En voor een incident heb je geen structurele oplossing nodig. Zelfs hele reeksen incidenten blijft men dan zien als afzonderlijke incidenten.

Het probleem kan zelfs geïndividualiseerd worden; de incidenten worden toegeschreven aan een paar 'probleemkinderen', die vervolgens afzonderlijk behandeld worden of het wordt afgedaan als een leerkracht die geen orde kan houden. Hoezo onveilig!

6. WAAROM STRUCTURELE MISDRAGINGEN NIET ZIJN GESTOPT

6.1. STRUCTURELE MISDRAGINGEN LIJKEN RESISTENT TEGEN OPLOSSINGEN

Structurele misdragingen lijken tot nu toe resistent te zijn tegen iedere aanpak en alles te overleven. Net als je denkt het als school geregeld te hebben steekt het weer de kop op. Een directeur van een school vergeleek het met een veenbrand; het duikt plotseling op en breidt zich uit, met alle nare gevolgen van dien. Een andere directeur vertelde dat zij in een paar jaar tijd al diverse aanpakken had geprobeerd. Nog steeds gebeurde het dat kinderen naar een andere school gaan omdat zij gepest worden.

Dat er na decennia aandacht voor pestgedrag nog steeds kinderen ernstig gepest worden, zo ernstig dat ze soms niet meer willen leven, kent een aantal oorzaken.

1. Het fenomeen van de structurele misdragingen past niet in het optimistisch pedagogisch denkkader van de opleidingen, programmamakers van de SEO methodes en wetenschappers. Het wordt onvoldoende (h)erkend als een specifiek fenomeen.
2. Er bestaat een diepgeworteld misverstand over de mogelijkheid om het gedrag van kinderen te veranderen. Bewustwording is belangrijk, maar leidt zeker bij diep ingesleten overtuigingen zelden tot gedragsverandering.
3. Veel leerkrachten voelen zichzelf rond dit thema onveilig binnen hun eigen team. Het is nog steeds een taboe. Als je als leerkracht eerlijk aangeeft dat je te maken hebt met pestgedrag in je groep, kan er zomaar een collega zijn die in de volle personeelskamer aangeeft daar nooit last van te hebben en moet jij weer op cursus

DE MODUS OPERANDI

Wanneer een hoofdrolspeler een potentieel slachtoffer in het vizier heeft verloopt het proces nage-noeg altijd de volgende vijf fasen, te weten:

1. het slachtoffer wordt belachelijk gemaakt
2. omstanders wordt een zwijgplicht opgelegd,
3. sociale isolatie van het slachtoffer,
4. de vogelvrijverklaring,
5. de (fysieke) afrekening

4. In plaats van een collectieve aanpak ligt het probleem met de structurele misdragingen op het bordje van de betreffende groepsleerkracht. Dit wangedrag kun je alleen maar als goed georganiseerd collectief aanpakken omdat het vaak in de tussenruimtes gebeurt.

6.2. SOCIALE VAARDIGHEID IS IETS ANDERS DAN SOCIALE VEILIGHEID

Op Nederlandse scholen is met name ingezet op de ontwikkeling van sociale vaardigheden. Waar het gaat om burgerschapsvorming is dat een goede zaak. Waar het gaat om het creëren van sociale veiligheid, heerst hierover een misverstand.

Anders dan velen denken en geloven, maakt het aanleren van sociale vaardigheden een school niet vanzelfsprekend sociaal veiliger.

Het klopt dat een positieve en open sfeer op school pestgedrag positief beïnvloedt, maar dit heeft uitgerekend weinig tot geen effect op misdragingen met een meer structureel karakter. Leerlingen die daarin vast zitten, veranderen hierdoor namelijk niet van strategie. Hun gedrag is instinctief. Het is sterker dan hun wil.

Wie geen oog heeft voor de kleine groep leerlingen die alles bepalend zijn voor de sociale veiligheid, zorgt er onbedoeld voor dat het op een school sociaal onveilig blijft.

ER ZIJN VEEL ANTI PESTMETHODEN, MAAR...

In 2015 werd er gesproken over teveel methoden waardoor scholen door de bomen het bos niet meer zouden zien. De staatssecretaris besloot hierin duidelijkheid te verschaffen.

De meeste aanbieders van methoden blijken terug te grijpen op het idee dat pestgedrag stopt wanneer je kinderen bewuster en sociaal vaardiger maakt.

Daarnaast zijn er diverse programma's die zich richten op het helpen van kinderen die slachtoffer zijn. Kernwoorden hierbij zijn: weerbaar worden, sterk staan, je zelf te durven laten zien.

Dat ondanks de vele methoden de onmacht desondanks regeert, heeft te maken met dat het probleem tot nu toe vanuit hetzelfde perspectief werd aangepakt; waardoor het echte probleem, i.c. beschadiging door structurele misdragingen niet wordt opgelost.

Het z.g. lijstje van de NJI commissie is met grote meerderheid in de Tweede Kamer afgewezen maar wordt nog genoemd op (semi)overheidssites.

Sommige bestuurders en schoolleiders zijn gevoelig voor wat 'Den Haag' wil. Hiermee houdt de overheid het probleem van structurele misdragingen, onbedoeld in stand.

6.3. LEERLINGMEDIATION - EEN ZORGELIJK FENOMEEN

Op steeds meer scholen wordt kinderen geleerd om conflicten en sociaal ongewenst en soms ook ernstig grensoverschrijdend gedrag zoveel mogelijk zelf, of met behulp van leerlingmediation, op te lossen.

Dat werkt prima als:

- a) de relatie tussen deze kinderen in evenwicht is én
- b) er sprake is van een incidenteel probleem.

Maar hoe weet je als leerkracht of het een incident is, of dat er sprake is van een veel groter, onderliggend, machtsconflict? Hoe weet je bovendien zeker dat de relatie tussen de personen in kwestie enigszins in balans is? Als één van deze voorwaarden niet vervuld is, zal deze vorm van interveniëren het gevoel van onveiligheid bij de persoon die een lage status in de groep heeft, versterken. Het kind zal bovendien het gevoel krijgen er alleen voor te staan.

Let wel. Ik pleit er niet voor om hiermee op te houden, maar ik hoop duidelijk te maken dat het riskant is om dit zonder betrouwbare bron van informatie te doen. Als je niet weet wat er achter de schermen speelt kan de interventie de situatie verergeren.

Je zal als slachtoffer maar in mediation gezet worden met de hoofdrolspeler c.q. dader. Zonder dat iemand weet dat de ander een hoofdrolspelers positie heeft binnen het fenomeen van structurele misdragingen. Het lukt de hoofdrolspeler om onder de radar te blijven, niemand heeft er dus vat op en dan moet mediation dit oplossen. Hmm??

Wees voorzichtig en terughouden met leerlingmediation of het laten aanspreken van de dader binnen de eigen peergroep. Als de volwassenen de hoofdrolspeler niet kan stoppen, kan de eigen peergroep dat ook niet en is het ongepast daar nadruk op te leggen.

HOOG TIJD VOOR EEN ANTWOORD OP ERNSTIGE VORMEN VAN PESTGEDRAG

Zoals de samenleving geen afdoende antwoord heeft op ernstig grensoverschrijdend gedrag en instrumentele agressie, hebben veel scholen nog niet een goed antwoord op het informele machtsstelsel in groepen.

De meeste scholen zijn bij ernstig pestgedrag handelingsverlegen. Als er al sprake is van een leerling die zichtbaar over de grens gaat, zijn scholen eerder voorzichtig en terughoudend. Bang om iets verkeerd te doen en daardoor in conflict te komen met ouders, leerplicht, of inspectie.

Structurele misdragingen (of instrumentele agressie) op school zijn de opmaat voor het functioneren in het verdere leven. Voor 5% tot 10% van de leerlingen wordt het een manier van leven. Ze hebben geleerd hoe effectief dit gedrag is en hebben jarenlang kunnen oefenen. Het wordt onderdeel van hun identiteit. Daar wordt de samenleving vervolgens mee geconfronteerd.

Willen we dat ook de structurele vormen van misdragingen stopt dan moeten we de waarheid willen kennen, de waarheid durven spreken en gezamenlijk optrekken om sociale veiligheid te bieden aan alle leerlingen. Ook aan de pesters, of beter: juist aan de pesters.

6.4. PERMANENT WERKEN AAN EEN HOGER NIVEAU VAN SOCIALE VEILIGHEID

De mate van sociale veiligheid wordt bepaald door de manier waarop er binnen een groep wordt omgegaan met de onderlinge verschillen.

Zeker in het licht van passend onderwijs wordt het nog belangrijker dat een school structureel zorg draagt voor een sociaal veilige leeromgeving. Pas wanneer kinderen zich geen zorgen hoeven te maken over hun veiligheid en dat niet zelf hoeven te regelen, durven ze zich helemaal te laten zien en kunnen ze hun potentieel volledig ontwikkelen.

Als volwassenen een hoog niveau van sociale veiligheid bieden, ook buiten hun zicht, kunnen al die onderlinge verschillen naast elkaar bestaan. In een sociaal veilige omgeving kunnen ook leerkrachten hun kwaliteit beter kwijt. Je bent niet steeds bezig met brandjes blussen, maar je kunt je richten op je primaire taak - lesgeven.

Dat gaat niet vanzelf en dat lukt ook niet door meer van hetzelfde te blijven doen. Het vraagt om een omslag in denken en handelen van directies, bestuurders en onderwijsprofessionals.

In plaats van dat we sociale veiligheid overlaten aan kinderen, nemen volwassenen hierin het voortouw. In plaats van leerlingen te verwachten dat ze hun gedrag veranderen (met alle frustraties van dien als hen dat niet lukt), veranderen volwassenen hun strategie. In plaats van onmachtig en angstig te zijn voor de proactieve of reactieve agressie van ouders, wordt het probleem (h)erkend en neemt school regie.

ALS WE BLIJVEN DOEN WAT WE ALTIJD DEDEN,
DAN....

Mensen lijden niet alleen op persoonlijk niveau, ook op niveau van de samenleving lijden we schade door pestgedrag. Volgens TNO een paar miljard euro per jaar. Desondanks blijven we pestgedrag benaderen met oplossingen waarvan al aangetoond is dat ze op dit specifieke terrein weinig effectief zijn.

Structurele misdragingen vinden buiten de normale kaders van sociale interactie plaats en kan je alleen stoppen als je bereid bent om buiten de bestaande kaders te denken.

Er lopen inmiddels in Nederland zo'n 1 miljoen mensen rond die beschadigd zijn door pestgedrag. Ieder jaar komen daar 20.000 jonge slachtoffers bij.

Het wordt hoog tijd om de denkkaders te verruimen.

Op de volgende pagina's belicht ik daarom kort

1. het denken van **Michel Foucault** over waarheidsvinding,
2. De Nieuwe Autoriteit van **Haim Omer** en
3. de Contextuele Benadering van **Nagy**.

7. FOUCAULT- WAARHEIDSVINDING IS SPANNEND

Dat mensen een probleem dat ze niet kunnen oplossen, bij voorkeur ontkennen, is een begrijpelijk psychologisch mechanisme. Zo werkt het ook bij structurele misdragingen. Veruit de meeste volwassenen willen liever niet weten dat dit gebeurt, want dan moeten ze er iets mee. We zien dat niet alleen terug bij professionals, maar ook veel ouders ontkennen het probleem. Je moet er als ouder immers niet aan denken dat je je kind naar een plek stuurt waar het zulke risico's loopt.

7.1. DE WAARHEIDSVRAAG

Waarheidsvinding is de eerste stap die we moeten zetten om het probleem van allerlei vormen van structurele misdragingen te kunnen stoppen.

Want wat blijkt is dat kinderen niet zozeer getraumatiseerd worden doordat ze slachtoffer zijn van structurele misdragingen, maar vooral door de ontkenning ervan en door de veiligheidsillusie die wij als volwassenen in stand houden.

Als de waarheid niet gesproken mag worden en kinderen ook nog het idee hebben dat de volwassenen de waarheid niet aankunnen, gaan zij voor de volwassene(n) zorgen. Ze voelen zich gedwongen om de waarheid te verhullen, waardoor de kans groter wordt dat zij in een isolement terecht komen. Is deze situatie langdurig, dan kan dit voor sommige kinderen betekenen dat ze geen perspectief meer zien.

Michel Foucault, filosoof en hoogleraar aan het Collège de France, leverde een theoretisch kader tot vrijmoedig waarheid spreken.

VRIJMOEDIG SPREKEN OVER DE WAARHEID

Michel Foucault, filosoof en hoogleraar aan het Collège de France, leverde een theoretisch kader tot vrijmoedig waarheid spreken. Dat betekent dat je laat zien wat verborgen gehouden wordt en dat je uitspreekt wat ondragelijk lijkt. Het doel hiervan is niet het beschuldigen van anderen, maar verzoening en vereniging. Hij noemt dit **Parrhèsia**.

De Parrhèsiaast is de waarheidspreker en deze is afgestemd op de waarheid, verbindt zich daarmee en heeft de moed tot vrijmoedig spreken. Ook al loopt deze persoon het risico zichzelf en de persoonlijke relatie met de ander daarmee op het spel te zetten.

We zitten als samenleving in een fase waarin de waarheid over machtsmisbruik, seksueel misbruik en ander grensoverschrijdend gedrag, meer en meer aan het licht gebracht wordt.

Het is tijd om te stoppen met horen, zien en zwijgen. Ook over de problematiek van de z.g. onzichtbare structurele misdragingen. We moeten luisteren, kijken en zonder oordeel, openlijk met elkaar spreken.

Geheimen maken mensen en systemen ziek. Alleen de waarheid kan helend werken.

Iedereen mag er zijn.

Alles mag er zijn.

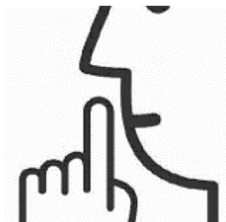

De feitelijke wanhoop van slachtoffers wordt voornamelijk veroorzaakt doordat volwassenen de illusie van veiligheid in stand willen houden en de waarheid niet willen horen. Kunt u dat horen? Of heeft u de neiging om diep van binnen dan af te haken?

Vermijden van waarheidsvinding is een menselijke en begrijpelijke reactie. We willen liever geen 'gedoe' en zeker niet met de ouders van bepaalde leerlingen. Echter als volwassenen de waarheid niet aandurven, wat betekent dit dan voor kinderen?

Opvoeden vraagt van ons als volwassenen om het leven vóór te leven en om op te staan. Juist ook op de momenten dat het spannend wordt.

Bij de structurele vormen van misdragingen is de waarheid al bekend, want de kinderen kennen de waarheid. Het is een grote stap om die waarheid onder ogen te zien, maar direct ook de belangrijkste stap om beschadigende misdragingen te kunnen stoppen.

Wie de waarheidsvraag overslaat, kiest er voor om anderen onwetend te houden en zichzelf en anderen te sussen.

Juist dit is de voedingsbodem voor de onzichtbare structurele misdragingen en voor veel geweld in onze samenleving.

DE HARDE WAARHEID VAN DE 'FIJNE GROEP'

Een schrijnend voorbeeld van het ontkennen van het idee dat er in een groep gepest zou kunnen worden, was de situatie in een groep 8. De leerkracht gaf de kinderen steeds de boodschap dat het zo'n fijne groep was. Dat was ook de boodschap die de directeur en collega's steeds opnieuw van de leerkracht kregen: "hier is het fijn, in deze groep is het veilig en wordt er niet gepest".

Totdat ouders, twee maanden voor de eindcito, hun zoon van school haalden. Er waren over een periode van acht maanden wel een aantal meldingen gedaan, maar alle signalen van onveiligheid in de groep waren door de leerkracht weggewuifd. De leerling in kwestie twijfelde zelfs aan zijn eigen gevoel. Het was immers volgens de leerkracht 'zo'n fijne groep'.

Toen het kwaad al geschied was en de hoofdrolspeler er even niet was durfden een aantal leerlingen eerlijk te vertellen wat er allemaal in en buiten deze groep gebeurde.

Zoals altijd wisten de kinderen precies hoe, waar en wanneer leerlingen gepest werden, maar niemand wilde/durfde het goede gevoel van de leerkracht of de school te verstoren.

8. HAIM OMER- DE NIEUWE AUTORITEIT VAN HET LERAARSHIP

Professor Haim Omer is klinisch psycholoog en hoogleraar aan de universiteit in Tel Aviv. In 2013 schreef hij het boek 'Nieuwe Autoriteit'. Omer beschrijft hierin hoe het gezag van ouders en leraren de afgelopen decennia enorm aan kracht heeft ingeboet.

Het is duidelijk dat autoriteit op basis van intimidatie en blinde gehoorzaamheid ("omdat ik het zeg...") niet meer van deze tijd is, maar het ontbreken van een alternatief heeft geleid tot een dramatische stijging van opstandig en gewelddadige misdragingen onder kinderen en tieners.

Wanneer ik zelf met leerkrachten en docenten praat, dan voel je dat vacuüm. Veel professionals worstelen met de vraag hoe zij, zonder naar zware machtsmiddelen te grijpen, meer grip kunnen krijgen op ontregelend gedrag. Ook ouders van puberende kinderen herkennen dat er behoefte is aan een opvoedingshouding die past binnen de huidige vrije, pluralistische samenleving.

Omer geeft antwoord op de vraag hoe het vacuüm dat is ontstaan door de ineenstorting van de oude autoriteit, opgevuld kan worden. Hij geeft aan dat er een wezenlijk verschil is tussen de oude autoriteit en de nieuwe autoriteit. Zo voelt iemand die 'oude autoriteit' inzet, zich gedwongen zijn eigen eer hoog te houden. Bij voorkeur direct op het moment dat de persoon zich in die eer aangetast voelt.

De nieuwe autoriteit bepaalt bewust op welk moment hij het duel aangaat én of hij het duel wel aangaat. De kans om dat duel te winnen, zonder verlies van respect voor één van de bij de situatie betrokken partijen, is daarbij een cruciale overweging.

EEN MONITORINGSSYSTEEM VOOR INCIDENTEN

Omer benadrukt dat een school, om de veiligheid van de leerlingen en de staf te garanderen, onder meer uitgerust moet worden met een monitoringssysteem. Een systeem dat tekenen van gevaar opspikt, evalueert en ondervangt. Een instrument dat een optimale reactie op risicosituaties mogelijk maakt en een integraal onderdeel vormt van de dagelijkse routine van professionals.

Omer geeft daarbij ook aan dat het onverstandig is te proberen om incidenten te voorkomen aan de hand van het persoonlijkheidsprofiel van het kind. Elke poging om zo'n kind van tevoren te identificeren, leidt ertoe dat talloze ongevaarlijke kinderen ten onrechte als gevaarlijk worden aangewezen.

Leerkrachten klagen vaak dat ze geen sancties hebben. Dat verwijst naar de opvatting dat autoriteitsuitoefening niet mogelijk is zonder straffen. Straf is gericht op direct resultaat. De nieuwe autoriteitsfiguur kiest voor geduldig verzet en toont daarin een vastberaden houding.

Omer geeft ook aan dat het tijd is om over te gaan van de eenzame autoriteit naar de **collectieve autoriteit**. Dit zal het leven van leerkrachten ingrijpend veranderen. De leerkracht als nieuwe autoriteit is niet langer de eenzame leider, maar vertegenwoordiger van een netwerk dat hem steunt. In plaats van alleen te staan in de confrontatie met leerlingen, vergroten volwassenen samen hun waakzaamheid en hun onvoorwaardelijke aanwezigheid. Niet vanuit de behoefte om de strijd aan te gaan, maar juist vanuit een positieve houding. De legitimiteit hiervoor, ligt in de opdracht aan iedere volwassene om zorg te dragen voor de veiligheid van iedereen die aan die zorg is toevertrouwd.

8.1. SOCIALE VEILIGHEID VOOR VOLWASSENEN

Omer geeft aan dat als leraren daadwerkelijk aanwezig willen zijn, zij zichzelf óók veilig moeten voelen. Leraren die zichzelf niet voldoende veilig voelen, of zich binnen een team niet gesteund voelen, zullen eerder de voorkeur geven aan een autoriteit die gebaseerd is op afstand en straf.

Elke verstoring van het gevoel van veiligheid van de leerkracht betekent dat zijn vermogen om de veiligheid van de leerlingen te garanderen wordt aangetast. Anderzijds kan een leerkracht die zich ondersteund en beschermd weet, met weinig inspanning waakzaam en aanwezig zijn. Alleen zo kunnen zij de leerlingen optimaal steunen en beschermen.

SMEED HET IJZER ALS HET KOUD IS

Het is onze oude reflex - ingegeven door het voorbeeld dat wij weer gehad hebben - om bij problemen direct in te grijpen. Wanneer leerlingen ruzie hebben of pesten, willen we dat het stopt en bij voorkeur nu direct. Vanuit de 'oude autoriteit' willen we zelfs recht spreken in een situatie die we nauwelijks kennen, wordt er gestraft en voelt zeker één partij zich niet gezien of begrepen. Gevoelens van onrecht bouwen zich op en kunnen muteren in een negatieve houding ten aanzien van school en andere autoriteiten.

De nieuwe autoriteit maakt bij herhaling wel zijn afkeer van destructief gedrag kenbaar, maar is anders dan de oude autoriteit niet gericht op onmiddellijke gehoorzaamheid. Geduld en wachten op het geschikte moment om te handelen, met meer kennis van de situatie, wijzen op vastberadenheid en volharding.

Directe disciplinaire maatregelen kunnen de kans op escalatie vergroten. Tijdens het incident kan de autoriteitsfiguur zeggen: 'Ik accepteer dit gedrag niet, ik ga nadenken over wat ik eraan ga doen en ik kom er later op terug'. Juist doordat de volwassene zich niet een situatie laat inzuigen, wordt deze terughoudendheid niet opgevat als zwakheid, maar als innerlijke kracht.

8.2. WAAKZAME OMRINGENDE ZORG - INSTELLEN, UITBREIDEN EN VERSTERKEN

Als het gaat om het verkleinen van risicogedrag bij kinderen en jeugdigen, blijkt uit onderzoek dat toezicht, of monitoring, de meest effectieve vorm van ouderlijke aanwezigheid is (Fletcher, Steinberg & Williams - Wheeler 2004: Petitt et al., 2001).

Het feit dat de ouder iets onderneemt om erachter te komen wat er speelt, versterkt de mogelijkheid en de motivatie van het kind om weerstand te bieden aan de verleiding. Met andere woorden: de kans op het risicogedrag wordt kleiner.

Omer geeft aan, dat het tijd wordt om over te gaan op een meer gerichte vorm van waakzaamheid, als er alarmsignalen zijn. Waakzame omringende zorg kan bestaan uit:

- **Collectieve oplettendheid**

zone van invloed uitbreiden en collectief nare incidenten melden en registreren

- **Persoonlijke aanwezigheid**

aanwezigheid versterken met een duidelijke, openlijk begrenzende houding

- **Beschermende begrenzing**

in de M5 aanpak is dat vertaald naar:

- a. **gelegenheidsbeperkende maatregelen**; uitlokkende factoren inperken
- b. **risicobeschermende maatregelen**; uit situaties houden met een te hoge risicofactor

Zodra leerkrachten kiezen voor waakzame zorg neemt hun gezag toe. Met name wanneer zij verder kijken dan de grenzen van hun lokaal. Het gebied van waakzame aanwezigheid moet worden uitgebreid, zodat ook de omgeving die voor leerkrachten “verboden terrein” is, in de gaten gehouden kan worden.

Omer geeft aan dat kinderen de school moeten ervaren als de plek waar de leerkracht altijd aanwezig is, hetzij op de voorgrond, hetzij op de achtergrond. Hij bewaakt de gedragsregels. Nemen de leerkrachten deze taak niet op zich, dan springen pesters in dit gat. Zij proberen controle te krijgen over hun groepsgenoten en slepen de twijfelaars mee in hun negatieve gedrag.

WAAKZAME ONRINGENDE ZORG BESTAAT UIT

1. collectieve oplettendheid; een alerte houding en collectief incidenten melden c.q. registreren
2. nadrukkelijke persoonlijke aanwezigheid; een duidelijke, openlijk begrenzende stellingname van volwassenen; niet: “dat mag niet”, maar “ik wil niet dat je...”
3. beschermende begrenzing; gelegenheidsbeperkende maatregelen, om hiermee structurele misdragingen onmogelijk te maken

Haim Omer spreekt hierbij over verschillende niveaus van waakzame zorg. Er kunnen namelijk signalen zijn die er op wijzen dat er een grotere mate van waakzaamheid noodzakelijk is.

Hij geeft aan dat het tijd wordt om over te gaan op een meer gerichte vorm van waakzaamheid. Ouders twijfelen vaak of ze wel het recht hebben om toezicht te houden. Ze kunnen bang zijn voor de reactie van hun kind, of kampen met morele onzekerheid. Het uitgangspunt is dat het niveau van waakzaamheid evenredig moet zijn aan de ontwikkelingsfase van het kind en het gevaar waaraan het kind wordt blootgesteld.

8.3. HET NIEUWE BOEK VAN HAIM OMER OVER HET ONDERWIJS

'NIEUWE AUTORITEIT / VERBINDEND GEZAG VOOR HET ONDERWIJS' 2019

Een stukje uit het boek: *'Onlangs vertelde een lerares van het vierde leerjaar mij hoe ze een jongen (10 jaar) van haar klas bij zich geroepen had om hem aan te spreken op zijn gedrag. "Je hebt de afgelopen week twee klasgenoten geduwd en je hebt een stoel door de klas gegooid. Verschillende klasgenoten voelen zich niet meer veilig bij jou. Dit gedrag willen we hier niet meer!", zei ze. En in één adem vertelde ze hoe ze eraan toegevoegd had: "Maar ik weet dat je een goede inborst hebt, dat je het zo niet bedoelt. Je hebt het ook zo moeilijk. Je bent eigenlijk best al heel erg vooruit-*

gegaan, het zal wel overgaan!" Op dat punt onderbrak ik haar en vroeg: "Hoe zou het voor jou zijn als je dat tweede deel nu eens níét gezegd had? Als je gewoon gestopt was na de zin 'Dit gedrag willen we hier niet meer'?" Het werd even heel stil. De lerares beseft hoe moeilijk ze het vond om een boodschap van verzet te geven. Hoe sterk haar eigen behoefte was om bij alles wat ze zei en deed warmte en relatie op de voorgrond te plaatsen. Tegelijk zag ze hoe ze daarmee de kracht van haar boodschap ondermijnde en haar gezag naar de leerling toe verkleinde. We hebben samen gezocht naar hoe ze haar boodschap krachtig kon neerzetten én tegelijk overbrengen dat ze het goed voorheeft met de jongen. En dat bleek eigenlijk niet eens zo moeilijk. Het bleek vooral een kwestie van overtuigend zijn, niet te veel woorden gebruiken, stiltes durven laten, aanwezig zijn en blijven... Stuk voor stuk kleine, haalbare stapjes'.

De visie van Omer is een belangrijk grondslag voor de M5 benadering van het fixen van de sociale veiligheid bij de onregelende problematiek van structurele misdragingen zonder verlies van de kwaliteit van relaties.

WAAKZAME BEGRENZENDE ZORG

Bij een gezamenlijke en brede aanpak om allerlei vormen van structurele misdragingen te stoppen, helpt noch vrijblijvende overreding, noch uitsluiting, isolatie of schorsing.

Enerzijds moet de vrijblijvendheid doorbroken worden, anderzijds moeten we leerlingen die ongewenst gedrag vertonen, juist insluiten en omringen met waakzame begrenzende zorg.

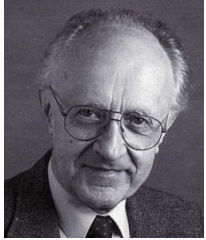
Dat vraagt om 'omdenken'. We zijn zo gewend om te denken in goed en fout, goed te belonen en fout te bestraffen, dat het tijd vraagt om die omslag te maken.

Maar wil je in deze complexe samenleving sociale veiligheid bieden, dan is het nodig om de omslag van oude naar nieuwe autoriteit te maken.

Het ontspant en zet leerkrachten meer in hun kracht.

9. NAGY- DE CONTEXTUELE BENADERING

De uit Hongarije afkomstige Amerikaanse **professor Ivan Boszormenyi-Nagy** is de grondlegger van de Contextuele benadering.

Nagy heeft ideeën uit de psychodynamische ontwikkelingspsychologie en de door hem opgedane ervaringen in de gezinstherapie samengebracht met het gedachtengoed van de filosoof Martin Buber. Daaruit is een nieuwe visie ontstaan op de kwaliteit van menselijke relaties en op de ontwikkeling van het individu. Hij noemde deze nieuwe visie 'De Contextuele benadering'.

In de Contextuele benadering wordt de term 'context' vooral gebruikt in de betekenis van sociale omgeving. De context is de dynamische en ethische verbondenheid die tussen mensen bestaat. Niet alleen in het hier en nu, maar over generaties heen. Context impliceert de gevolgen die overgaan van persoon op persoon, van generatie op generatie en van het ene systeem op het andere.

Nagy spreekt over de onvermijdelijkheid van intergenerationele consequenties. Veel gaat daarbij over loyaliteit van kinderen naar ouders en grootouders. Na een periode van individuele bevrijding en loskomen van normen, zijn mensen weer meer op zoek naar verbondenheid, gemeenschap en kwaliteit van relaties. De Contextuele benadering biedt hiervoor handvatten.

De Contextuele benadering richt zich op het zorgvuldig in evenwicht brengen van verbinding en afbakening. Mensen worden aangesproken op hun verantwoordelijkheden én op hun grenzen. Het gaat over de balans tussen geven en nemen; tussen eigen belang en het rekening houden met de belangen van anderen.

OMDENKEN - DE ONTSCHULDIGING

Het is belangrijk dat de leerlingen die betrokken zijn bij structurele misdragingen niet de schuld krijgen. Doordat er vele sociaal onveilige situaties zijn die de aanleiding waren tot het gedrag, is er voor het kind in kwestie sprake van onrechtvaardigheid.

Op basis van dit gevoel van onrechtvaardigheid ontwikkelt een kind zijn gedrag. Dat gedrag roept ook weer onrecht op. Zo ontstaat er een spiraal van destructief gedrag.

Een gepest kind moet ergens met zijn negatieve energie heen en gaat zelf pesten. Gebeurt dat niet dan slaat deze negatieve energie op het kind zelf terug (twijfels, angst).

Wil je deze spiraal doorbreken dan moet iemand die energie op een constructieve manier ombuigen. De pester moet recht gedaan worden voor het onrecht dat hij ervaren heeft. Daarna moet hij zich in een door volwassenen geregisseerde confrontatie ook bewust worden van het feit wat hij anderen aandoet.

Vanaf hier kunnen dader en slachtoffer verder.

Deze benadering biedt een goede basis om probleemoplossend te werken bij pestproblematiek. Het aanwijzen van een schuldige is een destructief mechanisme. Juist door het accent te verschuiven van destructief naar constructief, is er een grote kans op verandering.

In ruil voor de erkenning, de ontschuldiging en de sociale veiligheid, wordt van de pesters verwacht, dat zij een passende bijdrage leveren aan de sociale veiligheid. Iedereen in de groep draagt zo bij en zorgt met elkaar voor de hogere mate van sociale veiligheid. Vanuit deze visie richt de door ons ontwikkelde M5 Aanpak, zich op de hele groep als hulpbron en niet op de pathologie van het individu.

9.1. BELANGRIJKE ONDERDELEN VAN DE CONTEXTUELE BENADERING

1. De meerzijdig gerichte partijdige grondhouding; een ieders medestander en nie-mands tegenstander zijn ¹.
2. de ambassadeur zijn van een rechtvaardige wereld
3. geen schuldvraag en wel een generaal pardon
4. het patroon van de roulerende rekening doorbreken
5. ontschuldiging, door het benadrukken van de externe attributies²
6. grenzen trekken zonder strijd en relatieverlies

1. Hierdoor blijf je uit de strijd en ontstaat er geen polarisatie. Je erkent en richt je op de belangen van alle betrokkenen en er wordt niet veroordeeld of beschuldigd. Daarbij wordt wel de waarheid uitgesproken maar zonder oordeel, schuldvraag en straf

2. De attributietheorie is een theorie uit de sociale psychologie die de wijze waarop mensen het gedrag van zichzelf en van anderen verklaren in termen van oorzaak en gevolg, en hoe dit van invloed is op hun motivatie, wil begrijpen.

VERZOENING

De Ubuntu filosofie op scholen

“No Future without Forgiveness” is de beroemde oproep van Tutu in de tijd dat hij de Zuid-Afrikaanse Waarheids- en Verzoeningscommissie leidde. Tutu’s oproep past binnen de Ubuntu-filosofie. Deze draait om toewijding van mensen onderling: wij blijven leden van dezelfde gemeenschap en we weten dat wat er is gebeurd, we toch ook weer met elkaar verder moeten.

Dit geldt ook voor kinderen in een schoolsituatie. Zij moeten jarenlang gedwongen met elkaar samenleven en elke dag weer terug naar school. Ondanks dat zij soms blootgesteld zijn aan ernstige en soms langdurige pesterijen.

Wanneer kinderen structureel gepest hebben, ook al was dat om zelf te overleven, is verzoening op zijn plaats. Na de verzoening kunnen mensen weer verder met elkaar. Maar wil verzoening echt effectief zijn, dan is er eerst waarheidsvinding nodig. Zonder waarheidsvinding kan er geen recht gedaan worden aan het onrecht dat iemand is aangedaan. Als er geen, of onvoldoende aandacht is voor het onrecht, zal er geen echte verzoening plaats vinden.

9.2. VERGELDING OF VERZOENING

Ons rechtssysteem is van oudsher gebaseerd op een vergeldingsfilosofie. Wij spreken over het recht dat zijn beloop moet hebben. Daarmee bedoelen we drie zaken: waarheidsvinding, schuldbepaling en strafoplegging.

Straffen komt neer op leed toevoegen aan de dader, wat wij zien als verdiend loon. Voor deze filosofie zijn goedmaken en repareren van gering belang, laat staan vergeven en verzoenen.

Vergelding door straf na waarheidsvinding is bij structurele misdragingen moreel ethisch gezien niet acceptabel. Kinderen zijn gedwongen tot samen zijn en zijn gedwongen geweest hun eigen veiligheid te regelen. Er is weliswaar in de rolverdeling sprake van dader en slachtoffer, maar bij structurele misdragingen zijn alle betrokkenen slachtoffer; te weten: slachtoffer van de onveilige situatie waarin ze moeten zien te overleven. Het is daarom ongepast en oneerlijk om iemand de schuld te geven wanneer het misloopt.

Waarheidsvinding en recht doen aan onrecht is van belang omdat dit helend werkt. Over schuldbepaling en straf moet je het helemaal niet willen hebben.

BARBERTJE MOET HANGEN

Onze samenleving heeft genoeg van pestgedrag. Uit reacties op straat, in de media, op Facebook e.a., kan je opmaken dat mensen het zat zijn. Zoals vaker slaat de publieke opinie dan direct ook weer helemaal door. Mensen willen pesters juridisch straffen en de ouders van kinderen die pesten, beboeten. Deze opinie duidt op een combinatie van een gevoel van onrecht en van onmacht.

Door te straffen, verergeren we het onderliggende probleem. De houding van pesters zal verharderen. Wie tot hier heeft meegelezen, weet dat de oplossing juist komt vanuit het open en eerlijk over de waarheid praten, het ontschuldigen van betrokkenen, het vergroten van de veiligheid en het includeren van kinderen die te ver gaan.

Het antwoord op de vraag wie dit probleem als enigen kunnen oplossen, is simpel: scholen! Maar dan wel met de juiste middelen.

Voor die bijdrage aan de oplossing moeten ze door de maatschappij m.i. wel gefaciliteerd worden. Het is bizar dat scholen een miljarden kostend probleem als pestgedrag moeten oplossen en hier niet de middelen voor krijgen.

10. VOORWAARDEN VOOR EEN EFFECTIEVE AANPAK

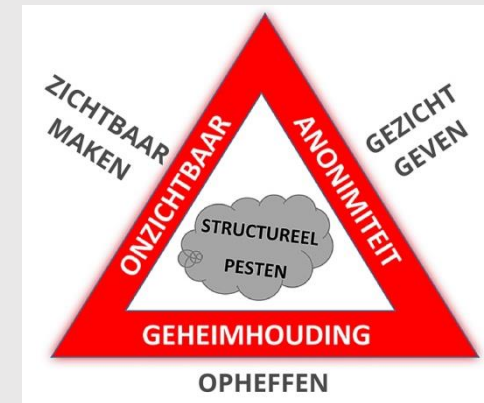
Het fenomeen van structurele misdragingen is geen probleem dat vanzelf verdwijnt. Het is een symptoom en geeft aan dat er iets mis is met de sociale veiligheid binnen een systeem en vraagt dus om een systemische aanpak.

Daarom is het nodig dat scholen het gereedschap hebben om het onzichtbare zichtbaar te maken en om stapsgewijs te werken aan een grotere mate van schoolbrede sociale veiligheid.

Het is van belang dat een school zelf doordrongen is van het feit dat er structureel leerlingen beschadigd worden. Het aanpakken van het fenomeen van structurele misdragingen vraagt om een persoonlijk én collectief commitment van leerkrachten, staf en directie.

Verder vraagt het stoppen hiervan van volwassenen de moed om de triade van onzichtbaarheid - geheimhouding - anonimiteit te doorbreken. Wanneer de waarheid aan het licht mag komen en er open en eerlijk over gesproken mag worden, kan een groep of school de stap maken naar een hoger niveau van schoolbrede sociale veiligheid.

HET DOORBREKEN VAN DE TRIADE

Onzichtbaarheid, anonimiteit en geheimhouding vormen met elkaar een triade voor het in stand houden van al die tienduizenden drama's. Een hoofdrolspeler zal alles doen om bovenstaande triade in stand te houden.

Door het stilzwijgend akkoord van de omgeving wordt het probleem onoplosbaar. De gouden sleutel ligt dus niet bij de pester, die zelf ook gevangen zit, maar bij het doorbreken van de triade.

De triade wordt al verbroken wanneer er één element verwijderd wordt. Vanzelfsprekend verliest de triade alle kracht, wanneer het onzichtbare zichtbaar wordt, er geen geheimhouding meer is en structurele misdragingen ineens een gezicht krijgt.

11. DE M5 AANPAK

Toen ik mijn onderzoek begon, was ik vooral geïnteresseerd in de vraag waarom scholen de beschadigende vormen van allerlei soorten misdragingen niet kunnen voorkomen? Scholen doen al veel tegen pestgedrag, maar ik ontdekte al snel dat een deel van de leerlingen niet gevoelig is voor groepsregels, vaardigheidslessen, of het goede gesprek. Voor deze leerlingen is iets anders nodig.

Ik ben gericht op zoek gegaan naar de ontbrekende schakel om ook de meer structurele vormen van misdragingen te kunnen stoppen en heb de gelegenheid gekregen van scholen om mijn ideeën in de praktijk te toetsen. Daaruit groeide geleidelijk de M5 aanpak en gedachtegoed daarachter.

Anno 2021 is de M5 aanpak gebaseerd op praktijkonderzoek, de eerder beschreven inzichten van Zimbardo, Foucault, Omer e.a. en op ruim negen jaar doorontwikkeling van de aanpak. We leren iedere dag en delen nieuwe inzichten met scholen.

Belangrijkste voorwaarden voor het stoppen van structurele misdragingen zijn:

1. Er moet accurate informatie verzameld worden over sociaal onveilig gedrag van leerlingen. Dat vraagt om een laagdrempelig en veilig systeem om te melden en het vertrouwen van leerlingen. Pas als dat vertrouwen er is, gaan zij ook melden.
2. Om waarheidsvinding mogelijk te maken moet de waarheid zonder risico kunnen worden geuit. Zonder deze voorwaarde is accurate informatieverzameling onmogelijk. Melders moeten derhalve altijd beschermd worden.

EEN ZUCHT VAN VERLICHTING IN DE GROEP

Op het moment dat een school met de M5 Aanpak start, zijn er in bijna alle groepen zaken die onzichtbaar en geheim moeten blijven. Zeker in de hogere groepen zijn kinderen al jarenlang gewend aan deze verhoudingen. Ook al zijn die niet altijd prettig, je weet wat je hebt. De neiging om een destructieve relatie te verkiezen boven het onbekende, is een natuurlijk overlevingsmechanisme. Zeker de oudere leerlingen willen het eerst wel eens zien.

Of leerlingen durven melden valt of staat met of zij veilig kunnen melden en de zekerheid, dat de inhoud van de meldingen niet openlijk besproken wordt. Wanneer het melden op gang is en er veilig allerlei misdragingen in het systeem gezet kunnen worden en de hoofdrolspelers geholpen worden met stoppen zonder gedoe, gaat de spanning er geleidelijk af.

Een moeder: *'Mijn dochter komt thuis uit school. Helemaal gespannen van iets naars dat is gebeurd. We hebben het er even over en gaan samen achter de computer de melding doen. Ik zie dat het helemaal van haar afvalt en zij weer blij en vrolijk wordt en kan gaan spelen, alsof het niet is gebeurd. Het ligt dan niet meer op haar schouders en zij kan weer gewoon kind zijn'.*

3. Alle betrokkenen worden ontschuldigd. Omdat iedereen uiteindelijk deel uit zal maken van de oplossing, kan er geen sprake zijn van verwijten en straffen.
4. Een groot commitment van de volwassenen. De volwassenen zijn de enigen die dit kunnen oplossen. Als ze de rijen sluiten, kunnen ze de regie nemen en behouden over schoolbrede sociale veiligheid.
5. Waakzame zorg: de volwassenen zijn bereid om het toezicht zodanig uit te breiden, dat er overal waar het fout kan gaan toezicht is. Hetzij door fysieke aanwezigheid, hetzij doordat derden kunnen melden wat er mis gaat.

DE KERN ELEMENTEN VAN DE MELIOR M5 AANPAK

DE ONTBREKENDE SCHAKEL

Scholen krijgen bij ernstige pestincidenten de verontwaardiging van de gemeenschap over zich heen: “hoe heeft dit nu kunnen gebeuren?”.

Als school weet je niet goed wat er tussen leerlingen speelt en als er een vermoeden is, kun je er vaak niet de vinger op leggen. Met de M5 Aanpak kun je als school die impassen doorbreken.

Doordat leerlingen, ouders en leerkrachten via de M5 Box vertrouwelijk informatie over ongewenste situaties of ongewenst gedrag in het systeem kunnen zetten, worden stapsgewijs de structurele patronen in misdragingen zichtbaar.

Scholen leren hoe ze de structurele misdragingen dan kunnen stoppen en voorkomen. Dat vraagt een omslag in denken en doen. Eventuele ontkenning door leerkrachten van het feit dat er in hun groep gepest wordt, is soms een probleem. De groep honoreert dit door de triade: onzichtbaarheid, geheimhouding en anonimiteit, in tact te laten. Je wilt niet de klokkenluider zijn en je eigen juf of meester immers teleurstellen.

Wat hier nodig is, is voorbeeldgedrag van de leerkracht. Deze belichaamt de nieuwe norm:

- het onzichtbare => zichtbaar maken
- geheimhouding => doorbreken
- anonimiteit => misdragingen een gezicht geven

11.1. UITGANGSPUNTEN VAN DE M5 AANPAK

1. Er is geen aanleiding ernstig genoeg om structurele misdragingen te legitimeren.
2. Iedere leerling, ongeacht afkomst, thuissituatie, niveau of stoornis, weet wat 'aardig' en 'onaardig zijn' inhoudt.
3. De situatie is sociaal veilig of sociaal onveilig. Er zit niets tussenin.
4. Het is niet onveilig, omdat er wordt gepest. Er wordt gepest, omdat het onveilig is.
5. Er bestaan eigenlijk geen 'foute' leerlingen, maar er zijn leerlingen die dingen doen, die 'niet oké' zijn.
6. Je kunt structurele misdragingen niet oplossen als je geen antwoord hebt op de vraag: 'Wie, wat, waar en wanneer?'
7. Leerlingen willen liever betrokken worden bij de oplossing, dan het probleem zijn.
8. Leerlingen kunnen structurele misdragingen niet zelf oplossen.
9. Het slachtoffer wil dat het pesten stopt, met rust gelaten worden en erbij horen.
11. Lessen in sociale vaardigheden maken een school niet sociaal veiliger.
12. Sociaal vaardig is een totaal ander domein dan sociaal veilig.
13. Leerlingen moeten niet overvraagd worden met de verantwoordelijkheid voor de sociale veiligheid. (parentificatie - het kind in de ouderrol)
14. Ook de hoofdrolspelers zijn slachtoffer van de situatie en kunnen alleen stoppen met gepaste hulp, mits zij daar sociale veiligheid voor terugkrijgen.
15. Bescherming van de melder is van essentieel belang.
16. Niemand kan het probleem van structurele misdragingen alleen oplossen.
17. Het aanpakken van structurele misdragingen is niet vrijblijvend.
18. Het helpt niet om structurele misdragingen af en toe of een beetje oplossen.

Ad 4. Sterker nog: het gaat veel eerder gemakkelijk goed fout dan goed en dat kan je kinderen niet kwalijk nemen. Ga zelf met 20 familieleden, of collega's een week in een huisje zitten, doe de deur op slot en je weet weer helemaal hoe het werkt.

Ad 9. Het is een wijdverbreid misverstand onder volwassenen dat slachtoffers uit zijn op straf voor de pesters. Ze willen dat er recht gedaan wordt aan hun onrecht. Er zonder schuld en spanning openlijk over praten is meestal meer dan genoeg om dat recht te ervaren. Straffen, verwijten, het buiten sluiten van de pester maken het onveiliger voor het slachtoffer.

UITGANGSPUNTEN

Pesten is gemeen en is geen onschuldig spelletje

Pesten gebeurt iedere dag weer

Pesten gaat niet vanzelf over

Pesten kan ontaarden in bedreigingen en lichamelijk geweld

Pesten is het geheim van de groep, dat verborgen gehouden wordt

Pesten is niet normaal, niet cool, niet stoer

Pesten maakt kinderen ziek

Pesters misbruiken hun macht om de baas te worden

Pesters regelen de eigen veiligheid

Pesters zijn aan het kleineren, vernederen en treiteren

Pesters zijn vaak zelf gepest

Pesters gaan uit zichzelf niet ophouden met pesten

Pesters moeten worden gestopt

Pesters moeten worden geholpen door volwassenen

Gepeste kinderen voelen zich weerloos, bang en in de steek gelaten

Gepeste kinderen moeten hun mond houden

Gepeste kinderen kunnen er weinig aan doen dat ze gepest worden

Gepeste kinderen kunnen uiteindelijk heel boos worden en dan gekke dingen doen

Gepeste kinderen willen maar één ding; de pester moet stoppen

Meepesters pesten, omdat zij bang zijn zelf gepest te worden

Meepesters pesten om er bij te horen

Meepesters pesten om te overleven

Meepesters pesten, omdat zij zich onzeker en kwetsbaar voelen

Meepesters willen helemaal niet pesten

SLACHTOFFERS ZIJN OKÉ EN PESTERS OOK

Lang is geprobeerd structurele misdragingen een halt toe te roepen door voornamelijk slachtoffers sterker te maken. Dat is niet gelukt. De tendens in de samenleving is nu de andere kant op. We denken dat het probleem opgelost wordt door pesters te straffen, of te elimineren. Dat gaat ook niet werken.

Door persoonsgerichte schuldvragen en het verweer daartegen, wordt het hele verschijnsel pestgedrag en alles wat daar mee samenhangt, grimmiger, onveiliger en erger.

De negatieve groepsdynamiek blijft hetzelfde zolang het sociaal onveilig is. Hoe harder je werkt aan het assertiever maken van slachtoffers, des te genadelozer wordt vanaf de bovenkant de druk opgevoerd of worden er nieuwe slachtoffers uitgekozen.

De enige manier om het probleem te doorbreken is om de schuldvraag van tafel te halen. Slachtoffers zijn oké en pesters zijn oké. Allen zitten gevangen in hetzelfde spel. Het slachtoffer wil dat de structurele misdragingen stoppen, dat hij er weer gewoon bij hoort. De hoofdrolspelers en hun helpers vragen er niet om, maar eigenlijk willen zij dezelfde dingen.

11.2. MELDEN, METEN, MAATREGELEN, MENSELIJK EN MAATWERK = M5

In praktische zin wordt de M5 Aanpak gekenmerkt door een continue herhaling van de stappen melden, meten en het inzetten van regulerende maatregelen. Die maatregelen vragen om maatwerk en menselijkheid.

11.3. MELDEN IS HELPEN EN MEEDOEN

Een belangrijke eerste stap in het kunnen stoppen van structurele misdragingen, is het verkrijgen van meer kennis over dat gedrag. Als kinderen al veel meegemaakt hebben, en zij vaak teleurgesteld zijn kun je tegen het dilemma aanlopen dat het even kan duren voor de kinderen het durven vertrouwen. Zij zijn dan terughoudend in het melden van de misdragingen. De tijd is dan je vriend. Stap voor stap, door de goede dingen te doen, komt er meer vertrouwen en openheid.

Terughoudendheid om te melden kan komen door:

1. angst voor vergeldingen door de pester(s),
2. schaamte bij het gepeste kind; het gepeste kind geeft zichzelf de schuld,
3. het niet willen teleurstellen van volwassenen,
4. wantrouwen omdat volwassenen tot nu toe geen oplossing konden bieden,
5. het idee dat pestgedrag er nu eenmaal bij hoort en dat er niets aan te doen valt.

Wil je dit doorbreken dan is het allereerst nodig dat er een lage drempel is om te melden. Daarnaast vraagt het van volwassenen dat zij zeer zorgvuldig omgaan met de informatie die verzameld wordt.

Om de M5 Box zo laagdrempelig mogelijk te mogelijk te maken, is deze bereikbaar via de website van de eigen school. Leerlingen, leerkrachten, onderwijsondersteunend personeel en ouders kunnen op iedere plek waar internet beschikbaar is, een melding doen.

DE M5 BOX

De M5 Box is een vertrouwelijke verzamelplaats van informatie, waarbij de melders bescherming wordt geboden. Bij de introductie van de aanpak wordt aan iedereen uitgelegd waarom het zo belangrijk is dat meldingen nooit te herleiden zijn naar de melder, of degene die gepest wordt.

Melders moeten er ook zeker van zijn dat melden zin heeft. De pestende kinderen moeten dus ook daadwerkelijk worden aangesproken en gestopt.

WAARHEIDSVINDING

De M5 Box maakt het voor kinderen mogelijk om op school veilig hun aandeel te leveren in waarheidsvinding

Maar je kunt niet zomaar de gordijnen open doen en alles op het gebied van structurele misdragingen bekend maken en openlijk bespreken. Er is moed en leiderschap voor nodig en ook het mandaat van alle betrokken partijen zoals schoolleiding, MR, bestuur en ouders.

Het melden van structurele misdragingen staat gelijk aan bekend maken van de waarheid. Niet melden wat je weet, betekent het verhullen van de waarheid.

Melden van incidenten, groot en klein, is de eerste stap op weg naar het structureel stoppen van structurele vormen van misdragingen.

11.4. METEN IS ZEKER WETEN

Als het melden goed op gang gekomen is, wordt met iedere melding het plaatje completer. Het wordt duidelijk welke kinderen, waar, wanneer en op welke manier betrokken zijn bij structurele misdragingen.

Deze informatie uit de M5 Box wordt vergeleken met informatie die op school al bekend is. Zo nodig wordt er specifiek geobserveerd om extra informatie te krijgen.

Bij het 'meten' wordt enerzijds gekeken naar het absolute aantal meldingen, de kwantificering maar vooral ook naar de inhoud, de frequentie, de sociale context en eventuele patronen. Verder is het interessant of iemand over wie gemeld wordt, zelf ook meldt.

Een leerling die dader en slachtoffer is, vraagt om een andere benadering dan iemand waarvan duidelijk wordt dat hij hoofdrolspeler is, maar die zelf niet meldt dat hij wordt gepest. Datzelfde geldt voor slachtoffers. Een slachtoffer dat zelf meldt, zit anders in de groep dan een slachtoffer waar alleen anderen voor melden.

Er wordt een nadrukkelijk onderscheid gemaakt tussen incidentele en structurele misdragingen en tussen impulsgestuurde misdragingen, de meelopers en de hoofdrolspelers. Bij twijfel daarover, kan de eerder genoemde RePro-schaal gebruikt worden.

Metten is weten en als je zeker weet wie alle hoofdrolspelers zijn, kun je naar de volgende stap.

BEWAKING VAN KWALITEIT EN VOORTGANG

School is eigenaar en beheerder van de informatie die zij verzamelt in de M5 Box. De M5 Box en de procedures met betrekking tot beheer, privacy en veiligheid hebben het Keurmerk gekregen van het Nederlands Privacy Instituut en voldoet daarmee aan de AVG.

Melior is deelnemer van landelijk privacy convenant onderwijs voor de bewerkers overeenkomst die nodig is om als externe met vertrouwelijke persoonsinformatie te mogen werken.

Het lijnmanagement en een door de directie gemandateerde stuurgroep of functionaris bewaakt de continuïteit en de kwaliteit van het proces.

Het rapportagesysteem van de M5 Box biedt zicht op het meldpatroon in groepen, het inloggen van groepsleerkrachten en op gedragspatronen van leerlingen. Zorgvuldige omgang met deze informatie is cruciaal voor het vertrouwen dat mensen hebben in de oplossing.

11.5. MAATREGELEN

De doelstelling van een maatregel is tweeledig: veiligheid bieden aan de leerling, die om begrenzing vraagt én veiligheid bieden aan de rest van de groep. De maatregelen zijn specifiek gericht op het creëren van een rustige en veilige omgeving. Als dit is gerealiseerd kan de leerling zijn gedrag veranderen.

Wanneer kinderen zich stelselmatig misdragen is dit eerder een systeemprobleem, dan een gedragsprobleem. Het subtype hoofdrolspeler in de pikorde is bijna van nature geneigd om, waar dit is mogelijk is, de hoogste positie te bevechten. Al doende bekwaamen zij zich in het positioneren boven de gezagslijn. Daardoor kunnen er ordeproblemen ontstaan en botsingen voorkomen met het formele gezag van de school.

Zolang hoofdrolspelers informele macht kunnen uitoefenen, is het niet goed mogelijk om het echt sociaal veilig te maken. De andere leerlingen komen in een loyaliteitsconflict en de ontwikkeling van sociale veiligheid komt in een impasse, ondanks socialiserende interventies. Klassenrondes zijn een uitgelezen moment om op een gestructureerde manier een wisseling van gezag te bewerkstelligen. (zie Omer)

11.6. ER ZIJN TWEE CATEGORIEËN MAATREGELEN

1. **Gelegenheidsbeperkende maatregelen** tot herstel van sociale veiligheid. Sociaal ongewenst gedrag wordt vaak uitgelokt door situationele omstandigheden. Deze maatregelen zijn gericht op het veranderen van de situationele factoren, die sociaal ongewenst gedrag uitlokken bij met name hoofdrolspelers en meelopers.
2. **Risicobeschermende maatregelen.** Deze maatregelen zorgen ervoor, dat de leerling die het onveilig maakt, zo min mogelijk in de risicovolle situatie aanwezig is.

EERLIJKHEID WERKT HEILZAAM

Aanspreken in de groep lijkt voor buitenstaanders een spannende aangelegenheid. Dat is het in de praktijk zelden. Integendeel. Het wordt eigenlijk alleen spannend wanneer volwassenen hun eigen denken in termen van goed en fout op de situatie projecteren.

Bij de M5 Aanpak wordt niet gesproken over schuld en wordt er niet gestraft. Er wordt alleen benoemd wat tot nu toe niet benoemd mocht worden. Daarop volgt bijna altijd een open gesprek: “herken je het?”; “kan je op eigen kracht stoppen...?”

Kinderen willen geen drama's, ze willen het fijn hebben met elkaar. Openheid en eerlijkheid werken aanstekelijk.

Wanneer de geheimhouding wordt doorbroken, wordt de manipulatieve invloed van pestgedrag ontkracht. Door het in de groep openlijk te bespreken hoeft een leerling bovendien niet te liegen. De andere leerlingen weten immers al lang wat de waarheid is.

11.7. MENSELIJK

De M5 Aanpak ontschuldigt iedereen van de gevolgen van het systeem waarin ze zitten. Kinderen die dit nodig hebben krijgen hulp. De M5 Aanpak zorgt ervoor dat de kinderen die gepest worden het gevoel krijgen dat er naar hen geluisterd wordt. Zij kunnen hun probleem met volwassenen delen. Soms voor het eerst.

De M5 Aanpak maakt iedereen aandeelhouder van het creëren van een veilige omgeving. Niet alleen de kinderen die betrokken zijn bij de structurele misdragingen spelen hierin een actieve rol, ook klasgenoten en volwassenen kunnen actief helpen.

11.8. SCHOOLPLEIN ALS SOCIAAL VEILIG SPEELDOMEIN

De M5 Box telt ruim 84.000 meldingen over incidenten waarbij kinderen zich sociaal onveilig voelen en ruim 28.000 meldingen daarvan spelen zich af op het schoolplein. 28.000 hulpvragen voor een veiliger schoolplein!

Het schoolplein is een vrij domein waar een bepaalde groep kinderen vaak hardhandig de dienst uitmaken en waar veel andere kinderen bang van zijn en ouders onrustig van worden. Wat je daar zoal kunt waarnemen is: oorverdovend hard gillen, keihard rennen en anderen omver lopen, duwen en trekken, pakken en laten vallen, schelden en beledigen, intimideren, dreigen en bang maken, elkaar klem zetten, elkaar pijn doen en op de grond gooien, vechten, trappen en klappen geven.

Hoe komt het dat we dat 'normaal' zijn gaan vinden en vergoelijken met allerlei dooddoeners. Het schoolplein opleuken en toezicht verbeteren is niet afdoende om hier verandering in te brengen en te voldoen aan de nieuwe wettelijke zorgplicht sociale veiligheid. In de M5 aanpak wordt ook het schoolplein meegenomen.

SCHOOLPLEIN - BEGELEID BUITENSPELEN

In de M5 Aanpak wordt aandacht besteed aan het bestaansrecht en de oorzaken en wat ervoor nodig is om van het schoolplein voor alle kinderen een sociaal veilig speeldomein te maken. Niet tijdelijk maar duurzaam.

De aandacht voor een sociaal veilig schoolplein laat u zien:

1. waarom kinderen zich gedwongen voelen om zich als wilde dieren te gedragen
2. wat maakt dat toezichthouden niet afdoende is
3. waarin reguleren verschilt van toezicht en socialiseren
4. welke de rol in deze is van de schoolleiding
5. hoe je een onschuldig incident kunt onderscheiden van pikordestrijd
6. wat het belang is om je in deze als collectief te engageren
7. hoe je met weinig woorden op het schoolplein veel impact kunt hebben
8. waarom ook het schoolplein moet voldoen aan de nieuwe wetgeving
9. hoe het komt dat niemand het in zijn eentje kan oplossen
10. hoe fijn het is als er op het schoolplein een zekere rust heerst

11.9. VAN CURATIEF NAAR PREVENTIEF

De M5 Aanpak kent een Curatieve fase van gemiddeld vier tot zes maanden. In deze fase worden bijna alle misdragingen op en rond school zichtbaar door middel van data in de M5 Box. Leerlingen die vast zitten in hun rol worden geholpen om te stoppen. Niet stoppen is geen optie. Uiteindelijk moet iedereen stoppen

Na een melding wordt er niet direct ingegrepen. Wanneer een melding, vanwege de ernst van de situatie, om onmiddellijke actie nodig is, vraagt de school aan de melder of zij in mag grijpen. In alle andere gevallen wordt er gewacht tot er patronen zichtbaar worden.

De eerste contouren worden doorgaans binnen 6-8 weken al duidelijk. Het is geen voorwaarde voor succes dat iedereen direct alles meldt. Sommige leerlingen willen eerst kijken of het veilig is om te melden en als zij al melden, dan melden ze in het begin vooral de wat meer onschuldige misdragingen.

De Curatieve fase gaat over in de Borgingsfase wanneer leerkrachten en leerlingen aangeven dat niemand zich meer structureel misdraagt waardoor het onveilig is.

Het melden, meten en het nemen van maatregelen blijft. Het is een permanent proces om de sociale veiligheid duurzaam te kunnen blijven waarborgen.

HET PREVENTIEF GEBRUIK VAN DE AANPAK

Tijdens de implementatie ligt de nadruk eerst op het zichtbaar maken van wat er speelt. Dan het vaststellen welke leerlingen in negatieve gedragspatronen terecht zijn gekomen en die worden dan geholpen om daarmee te stoppen.

Geleidelijk gaat de aanpak over in preventief gebruik van de informatie. Een school kan op basis van de data in de M5 Box steeds vroegtijdig persoons-gerichte interventies op maat doen.

Dat kan door middel van een persoonlijk gesprek met de leerling in kwestie; door een groepsgesprek; door de aanwezigheid van volwassenen in risicovolle situaties te versterken (waakzame zorg); door specifieke situaties te benadrukken tijdens de sociale vaardigheidslessen; of door een aantal van deze interventies te combineren.

Een school borgt het hogere niveau van schoolbrede sociale veiligheid door de aanpak te formaliseren in sociaal veiligheidsbeleid en systematisch aandacht te blijven besteden aan het melden en de groepsdynamiek. Klassenrondes worden daarom ingepland en leerlingen worden na iedere vakantie herinnerd aan de mogelijkheid om te melden.

12. ROL VAN OUDERS IN DIT PROCES

De meer structurele misdragingen komen vooral voort uit onveiligheid in de sociale context. Gevoelens van onzekerheid worden daarbij getriggerd en weggeduwd. Ze krijgen hun uitweg in de vorm van psychische of fysieke agressie naar onschuldigen. De meest effectieve oplossing voor dit probleem is het creëren van een sociaal veilige omgeving. Wil je een kind dat vast zit in de rol van hoofdrolspeler kunnen helpen, dan is het belangrijk dat de volwassenen die context samen creëren. Ieder vanuit eigen verantwoordelijkheid, ieder vanuit een andere rol.

12.1. OUDERS IN DE WEERSTAND

Het komt voor dat er bij ouders zelf zoveel lading zit op pestgedrag, dat ze in de verdediging of aanval kunnen gaan. Soms omdat ze zelf gepest zijn. Soms omdat hun kind jarenlang gepest is en ze het rechtvaardig en beter vinden dat hij zich nu laat gelden als dader. Soms omdat ze bang zijn dat het negatieve nieuws over het gedrag van hun kind effect zal hebben op hun eigen positie in de gemeenschap: *'mijn kind doet dat niet'*; of, *'wie bewijst dat dan...?!'*

Deze ouders stappen het relationele drama van kinderen binnen en worden dan een onderdeel van het probleem. Zij doen het werk van de kinderen nog eens over en maken het probleem daarmee groter.

Ouders die hierbij reactieve agressie inzetten, zijn even niet 'gezellig', soms zelfs bedreigend, maar komen als ze afgekoeld zijn, doorgaans wel tot bezinning: "sorry juf, dat had ik niet mogen zeggen...".

REACTIE VAN EEN MOEDER

'Als ouder van twee kinderen en overblijfmoeder ben ik blij dat de school met M5 werkt. Ik kan merken dat de kinderen rustiger zijn, en er hangt weer een leuke gezellige sfeer op school.'

In het begin had ik mijn twijfels of dit echt zou werken, maar na een tijdje is het resultaat al zichtbaar.'

Mijn kinderen vinden het weer leuk op school, spelen weer met elkaar, en er wordt niet meer zo snel gepest.'

Ook tijdens het overblijven van de kinderen, kun je merken dat ieder kind toch beter op zijn hoede is, en eerst na gaat denken voor er wat wordt gezegd of gedaan. Ik vind het helemaal geweldig om te zien, en dat er na deze periode zoveel veranderd is.'

Ik wil dan ook mijn complimenten geven aan de school, dat ze er zo voor open staan, en natuurlijk aan de M5.'

Ga zo door, dan weten we zeker dat onze kinderen een fijne schooltijd hebben, dat ze na groep 8 gaan zeggen: wat een fijne en veilige school'

12.2. HET OMGANGSGESPREEK

Ouders van de hoofdrolspelers zoeken vaak medestanders. Sommigen van deze medestanders worden meelopers. Buitenstaanders vinden het allemaal wel heel sneu voor het slachtoffer, maar ze willen er liever buiten blijven.

School doet er dan goed aan om in een kort omgangsgesprek als een statement de verhoudingen te definiëren, de spelregels uit te leggen en de noodzaak tot samenwerking te benadrukken. Thuis is thuis daar gaat school niet over en school is school daar gaan ouders niet over. School is hiertoe gerechtigd omdat zij zowel verantwoordelijk is voor de veiligheid van dit kind, als voor de veiligheid van alle andere kinderen. Houd dit soort gesprekken heel kort.

12.3. LOYALITEITSCONFLICT

Het kan gebeuren dat een ouders probeert proactieve agressie in te zetten om de school zodanig onder druk te zetten, dat hun kind als mogelijke hoofdrolspeler gevrijwaard wordt. Als het op termijn niet lukt om de betrekkingen te normaliseren, kunnen ouders beter een andere school zoeken dan het kind te blijven belasten met een onmogelijke opdracht om vóór de ouders en tegen de school, of tégen een specifieke leraar of leerkracht te zijn. Dit brengt het kind in een loyaliteitsconflict en maakt het voor het kind lastig om het gezag van de school te respecteren.

12.4. OUDERS VAN HET SLACHTOFFER

De ouders van het slachtoffer staan er, net als hun kind, meestal alleen voor. De positie van het slachtoffer in de groep wordt hierdoor zwakker. Het lijdt niet alleen onder zijn eigen leed, maar bovendien onder het verdriet van zijn ouders. Dit is het moment waarop een kind kan besluiten om voortaan te zwijgen over het feit dat er gepest wordt en ouders zodoende te sparen.

OUDERS MET EEN HEFTIGE PERSOONLIJKHEID

Er zijn gevoelige ouders met eisend gedrag die bij de kleinste aanleiding snel geprikkeld en ontstemd kunnen raken en heftig kunnen reageren. Ze zijn niet gemakkelijk tevreden te stellen en kunnen zich al snel niet serieus genomen, niet gehoord of onheus bejegend voelen, wat snel kan ontaarden in ruzie en conflicten.

Door hun heftige emoties, verwijten en stemmingmakerij kunnen zij leerkrachten in diskrediet brengen en sociale veiligheid in de school ontregelen.

Deze ouders zijn lastig om mee om te gaan. Scholen worstelen met de vraag waar zij dan goed aan doen in het omgaan met de spanningsvolle verhoudingen met deze ouders.

Schoolpersoneel kan het gevoel hebben om voortdurend op eieren te moeten lopen om conflicten, klachten en stemmingmakerij te vermijden. School voelt zich daarbij vaak handelingsverlegen en probeert deze ouders dan uit de weg te gaan of grenzeloos tegemoet te komen om erger te voorkomen en conflicten te vermijden.

Bij de implementatie van de M5 aanpak wordt hier expliciet aandacht aan besteed.

13. WAT HET VAN EEN SCHOOL VRAAGT

De M5 Aanpak is geen wondermiddel. Wie het gedachtengoed snapt en het instrumentarium op de juiste manier gebruikt, kan er wel 'wonderen' mee verrichten.

13.1. VOLWASSENEN NEMEN DE KLUS VAN KINDEREN OVER

Wanneer je het voor kinderen sociaal veilig wilt maken, dan moet je bereid zijn om 'het vuile werk' dat zij in de loop der tijd voor hun rekening zijn gaan nemen, over te nemen. Als je het gedoe tussen kinderen wilt verminderen, moeten volwassenen het op een hoger niveau samen schoolbreed veilig maken. Dat vraagt om afstemming, besluitvorming en een open cultuur waarin mensen elkaar aan afspraken houden.

13.2. COMMITMENT VAN HET TEAM

We maken onderscheid tussen scholen die vinden dat ze iets moeten doen omdat het door de overheid wordt opgelegd én scholen die willen dat het echt voor iedereen veilig moet worden. Het is bijzonder om te merken dat deze laatste groep scholen, scholen zijn die al met sociale leerprogramma's werken en ook dat serieus nemen. Scholen die bewust met sociale veiligheid aan de slag zijn lijken een groter commitment te hebben.

We zijn in ons enthousiasme in het begin weleens op scholen gestart waar achteraf niet voldoende commitment was. Een aantal van die scholen maakte alsnog de slag, sommigen haakte af. Voor ons is het commitment van een groot deel van het team een wezenlijke voorwaarde geworden voor we met de implementatie van M5 op een school kunnen starten.

Je kunt het niet een beetje veilig(er) maken, of af en toe of tijdelijk, het is veilig of niet. Een beetje veilig is voor kinderen onveilig.

EERST DOEN, DAN SPREKEN DE RESULTATEN VOOR ZICH

Op een basisschool raakte ik recent in gesprek met een leerkracht. Volgens zijn collega's gebeurt er genoeg in zijn groep, maar tot nu toe meldde hij zelf nauwelijks en ook de kinderen in zijn groep meldden op dat moment nog weinig.

Hij vertelde me dat hij niet zo in de aanpak geloofde. Hij moest eerst nog maar eens zien of M5 wel werkte. Als het werkte, dan zou hij wel eens kijken of hij meedeed.

Deze leerkracht is zeker niet de enige die de bewijslast voor het succes, bij de methode legt. Het is een grondhouding die er voor zorgt dat resultaten zullen uitblijven, of in het beste geval 'tegenvallen'.

Onze diepere overtuigingen communiceren we via ons gedrag. Een tussenzinnetje, een zucht, een blik. Zonder dat we ons daar meestal van bewust zijn, creëren we ons eigen gelijk.

Lage verwachtingen van kinderen, leiden tot lage resultaten. Hoge verwachtingen tot hoge. Zo werkt het ook met het stoppen van de structurele misdragingen en het gebruik van de M5 aanpak.

Dus eerst doen, dan zullen de feiten voor zich spreken.

14. WAT HET OPLEVERT

- Een sociaal veilige school, waar niet meer structureel kan worden gepest.
- Leerkrachten die nóg beter weten wat er in en rond een groep speelt én vanuit hun kracht opereren.
- Een hoger niveau van sociale veiligheid voor leerkrachten en andere medewerkers. De ervaring leert namelijk dat wanneer je opener en eerlijker naar leerlingen bent, dit doorwerkt naar de volwassenen.
- Een hoger niveau van schoolbrede sociale veiligheid heeft effect op leeropbrengsten. Wanneer leerlingen betrokken zijn bij structurele misdragingen, in welke rol dan ook, doet dit iets met hun mindset. Deze leerlingen staan permanent op scherp om maar geen signalen uit hun omgeving te hoeven missen.

Carol Dweck beschrijft in haar boek *Mindset, 'De weg naar een succesvol leven'* hoe groot de impact is van respectievelijk een open en gesloten mindset. Het maakt leren en ontplooiing tot een vanzelfsprekendheid, of juist tot een onmogelijkheid. Omdat dit verhaal wel belangrijk is maar buiten de kaders van dit e-boek valt, raad ik u aan haar boek te lezen.

- Een hoger niveau van sociale veiligheid leidt verder tot minder uitval van leerlingen en tot minder werk gerelateerd ziekteverzuim van medewerkers. Dit laatste wordt zeker in het licht van de groter wordende verschillen tussen leerlingen en de groeiende kloof tussen straatcultuurgedrag en het gewenste gedrag op school, een steeds belangrijker issue.
- De schoolleiding heeft zicht op zoiets ongrijpbaars als 'de sociale veiligheid' in en rond school. Daarmee kan de schoolleiding concreet vorm geven aan haar wettelijke verantwoordelijkheid voor de sociale veiligheid van leerlingen en medewerkers.

GEEN ANGST VOOR 'FALSE' MELDINGEN

Het is mogelijk dat er dingen gemeld worden die niet waar zijn. Sommige kinderen en ouders maken zich daar - zeker in het begin - zorgen om.

Die zorg is begrijpelijk, maar niet nodig. Allereerst wordt er op basis van de verzamelde informatie, geen recht gesproken. Niemand wordt veroordeeld, integendeel. Er wordt gekeken wie hulp nodig heeft.

Daarnaast moeten meldingen altijd via een mail-adres bevestigd worden. Als school twijfelt aan de inhoud van een melding, wordt er discreet navraag gedaan bij de melder. Twijfelachtige meldingen krijgen geen prioriteit.

Meldingen worden bovendien bekeken door meerdere mensen. Zij vergelijken informatie met hun eigen waarnemingen. Bij vreemde zaken wordt er nog even wat meer en nadrukkelijker geobserveerd.

Tot slot wordt er eigenlijk niet gekeken naar de specifieke incidenten, maar wordt er gezocht naar patronen in de groep.

14.1. NEVENEFFECTEN

- We zien veel leerkrachten worstelen met straatcultuurgedrag. De meeste jongeren die straatcultuurgedrag tonen zijn ook gewoon op zoek naar veiligheid. In plaats van in conflict te raken met deze leerlingen, zien we dat docenten die meer in hun kracht staan, ook hier een beter antwoord op hebben. Verbindend in plaats van buitensluitend.
- Sommige scholen hebben in hun regio geen concurrentie, maar in algemene zin zien we dat scholen die sociale veiligheid nadrukkelijk op hun agenda hebben staan, zelfs in krimpgebieden groeien.
- Het meldsysteem van M5 is privacy-compliant en ontwikkelt zich continu. De geavanceerde rapportagemogelijkheden bieden de schoolleiding de mogelijkheid om verantwoording af te leggen richting derden over het gevoerde veiligheidsbeleid. Het effect van interventies is concreet zichtbaar te maken.

14.2. GRIP OP OPPOSITIONELE MISDRAGINGEN

Leerlingen met oppositioneel gedrag en die daarmee sociale veiligheid ondermijnen en lessen en leerprocessen verstoren kunnen proactief en adequaat worden begrensd binnen de M5 Aanpak, wat er ook met hen aan de hand is en wat voor school je ook bent.

Het gaat dan om krachtig en gezamenlijk begrenzend optreden tegen oppositioneel onderwijs ontregelende misdragingen, agressie en geweld in fysieke, psychische of materiele vorm van over-assertieve, intimiderende, dreigende en manipulerende leerlingen.

Het vraagt alleen wel om een transitie in de nieuwe kijk op de oorzaak van dit soort problemen, het denken erover en het collectiveren van een gezagsvolle aanpak ervan.

WAAROM ALLES GEMELD MAG WORDEN

Volwassenen hebben vaak een mening of iets erg is of niet. Als een kind iets vertelt, is de kans groot dat de volwassene zijn of haar oordeel geeft: 'oh wat erg' (terwijl het kind denkt: dat viel wel mee); of, 'nou daar hoeft je je toch niet druk om te maken, het was vast een grap'.

Maar wat is erg en wat niet? Wanneer een leerling iets dwars zit, is er een reden. Het vergroten van het verhaal, of het goedbedoeld wegwuiven, kan er toe leiden dat een leerling na verloop van tijd gaat twijfelen aan zijn eigen gevoel. Als dat verhaal er niet mag zijn - waar of niet waar - wordt het verhaal de volgende keer groter gemaakt, of niet meer verteld: *“mijn kind vertelt nooit iets over school....”*

Kunnen melden ontzorgt. Het verhaal is gedeeld en niemand gaat daar een oordeel aan toevoegen. Bovendien helpen juist de kleinere zorgen en de reeksen 'incidentjes' een school bij het in beeld krijgen van het grotere plaatje.

Het verschil tussen incidentele en structurele misdragingen is niet alleen gelegen in de ernst van incidenten, maar zeker ook in de duur en de frequentie. Iedere dag leven in de wetenschap dat iemand je misschien gaat slaan, is vaak meer beschadigend dan één keer in een ruzie een flinke schop te krijgen.

15. CIJFERS EN RESULTATEN

15.1 MET DE M5 AANPAK ALLE HOOFDROLSPELERS STOPPEN

De M5 aanpak is ingevoerd op 50 basisscholen en op 6 scholen voor voortgezet onderwijs. Daaronder zijn ook VSO/SBO scholen.

De M5 aanpak heeft als doelstelling om alle leerlingen die zich bezighouden met structurele misdragingen te helpen om daarmee te stoppen. Pas dan kun je zeggen dat de sociale veiligheid op orde is. De M5 aanpak heeft dus niet het streven om dit gedrag voor een bepaald percentage terug te dringen, maar om alle leerlingen die hierbij betrokken zijn in beeld te brengen en te helpen met stoppen.

In de M5 Box zaten medio maart 2021 ruim 85.000 meldingen. Bij 20% van deze meldingen is er sprake van een structureel patroon in misdragingen. Gemiddeld is 4% van de leerlingen hierbij betrokken in de rol van hoofdrolspeler of meeloper. Jaarlijks worden door de M5 Aanpak ongeveer 450 kinderen geholpen om hiermee te stoppen.

De groep leerlingen die daar enigszins tot ernstig last van heeft, is ongeveer net zo groot. Bedenk eens hoeveel drama's dit scheelt. Hoeveel energie er vrij komt voor leren wanneer leerlingen niet meer bang hoeven te zijn voor elkaar, of hun positie in de groep.

HOE VEILIGER HET WORDT, DES TE BETER WORDT ER GEMELD

Als een school met M5 begint kijken veel leerlingen de kat eerst maar eens uit de boom. Wat gaan ze met die informatie uit de M5 Box doen? Word ik als melder straks niet zelf de dupe? Gaan de volwassenen het probleem niet te groot maken?

In die eerste fase worden met name de incidentele misdragingen gemeld. Als er een duidelijke impulspester in de groep zit komt zijn gedrag ook naar voren. Kinderen hebben vaak al langere tijd last van het onverwachte gedrag van deze medeleerling. Ze weten dat de juf dit ook weet en dus is het veilig om hiermee te beginnen.

Als ze vervolgens bij de eerste klassenronde merken dat er follow up gegeven wordt door de schoolleiding en kinderen zelf beginnen te vertellen over de dingen die ze buiten het zicht van de leerkracht uitspoken, komen er meer meldingen. Eerst over de kinderen die meepesten en uiteindelijk over de hoofdrolspelers.

Meer openheid en eerlijkheid leidt tot minder spanning. Dat er in een groep veel gemeld wordt is soms een teken dat er echt veel aan de hand is, maar veel vaker een teken van het feit dat het veiliger wordt in de groep.

..... 'hij zei dat ik kankervervekkend ben - ze scheldt me steeds uit voor rooie of tomaat - haar fysiek lastig valt. ongewenst knuffelen - dreigementen met de dood - elke keer als ik in de klas zit schelden ze me uit dat ik dood mag en me zelf moet snijden - ze hoorde xx toen luid zeggen dat hij xx wel eens op zijn. zou slaan - en ze pesten hem dat tie een homo is en dood mocht gaan - hij blijft doorgaan met uitschelden van die 2 jongens - ik werd voor kut emo uitgescholden en ik zei, ik leer meer dan jij en hij zei zeker om zelfmoord te plegen - dat ze emo is en dat ze zelfmoord moet plegen en het is al een tijd aan de gang en het hield niet op - nou hij trapte en sloeg mij de hele tijd ook al vroeg hij te stoppen - hij doet bedreigen en trekt rare gezichten en denkt dat die perfect is en wij niet - en hij zeg steeds dat hij me gaat slaan alleen omdat ik met xxx omgaat - dit is niet de eerste keer dat xx slaat hij slaat ook andere kinderen, en is niet een zacht tikje maar je krijgt er blauw plekken van, het is niet alleen slaan ook opmerkingen maken over hoe je eruit ziet of je met iets pesten dat je heel erg raakt - en ineens heeft xxx xxx bij de keel vast duwt hem tegen de muur klem en wil slaan - yyy liep op de trap en xxx uit de klas heeft haar toen geslagen. ze heb nu blauwe plekken. - om dat xxx ons bedreigd hij slaat me en duwt me van de trap - xxx heeft xxx een klap in haar gezicht gegeven - Hij heeft tegen mij gezegd dat ik moet terug gaan naar mijn land - jouw lichaam is nog goedkoper dan de bril die je draagt - pester slaat hard op de kont van slachtoffer - door hem voel ik me nu elke dag de pispaaletje en dat is niet voor het eerst voor mij.

Kinderen die zich structureel misdragen zijn al gauw zo'n tien keer per dag betrokken bij allerlei kleine of grotere incidenten. Over 40 schoolweken van 5 dagen zijn dat 2000 pesterijen, vernederingen en geweldsincidenten door één hoofdrolspeler met zijn meelopers. Voor een school met zo'n 250 leerlingen kan het per jaar dan zomaar gaan over meer dan 20.000 incidenten.

15.3. EFFECT VAN ANTIPESTPROGRAMMA'S IS NIET AFDOENDE

Promovenda (RUG) Tessa Kaufman geeft in haar recente onderzoek naar het effect van antipest-programma's dat 20% van de slachtoffers daarna slachtoffer blijft en het nog moeilijker krijgt.

47

15.4. DE MAATSCHAPPELIJKE IMPACT

Elk jaar gaan er 225.000 kleine kinderen het onderwijs in. Deze komen er aan de andere kant ook weer uit als jong volwassenen. Tussen de drie en zes procent van de leerlingen hebben zich de rol van hoofdrolspeler eigen gemaakt als een soort lifestyle.

Gemiddeld genomen levert het onderwijs elk jaar meer dan 10.000 niet gestopte hoofdrolspelers af aan de maatschappij. Velen zullen met hun destructieve gedrag doorgaan tot op hoge leeftijd. Eén van hen zal je baas maar zijn... of je schoonzoon.

De grote uitdaging voor Melior M5 is om zoveel mogelijk scholen te helpen om het mogelijk te maken alle hoofdrolspelers van hun school te stoppen. Dat gaat het verschil maken in de maatschappij, zeker op de wat langere termijn.

15.5. M5: 5 BELANGRIJKE OMKERINGEN

1. van het aanpakken van incidenten	=> naar structureel oplossen
2. van individualiseren	=> naar systemisch ingrijpen
3. van reactief	=> naar proactief optreden
4. van schuldigen aanwijzen	=> naar alle spelers ontschuldigen
5. van gissen en praten over	=> naar feitelijk en concreet maken

M5 AANPAK VRAAGT OM OMDENKEN

Willen we structurele misdragingen kunnen stoppen dan vraagt dat om 'omdenken'.

Leerkrachten zijn veel tijd kwijt met het oplossen van allerhande incidenten. Zolang we ons niet richten op het grotere plaatje van het structureel veiliger maken van de sociale omgeving, gaat daar dagelijks veel energie en onderwijstijd mee verloren.

Veruit de meeste conflicten worden niet echt goed opgelost en blijven als een soort veenbrand steeds terugkomen. Met ieder conflict dat volwassene niet goed oplost krijgen verliezen kinderen een stukje vertrouwen en wordt het in feite nog onveiliger.

Een belangrijke omslag is de structurele focus op sociale veiligheid. Wanneer het veiliger wordt nemen de incidenten meestal eerst even toe. Dit is een teken dat de groep het opgelost wil hebben.

Als het sociaal veilig is durven kinderen zich meer te laten zien in hun 'anders zijn'. Er zijn wel gewone opgroei botsingen. Maar de meldingen daarover hebben dan vrijwel uitsluitend nog een incidenteel karakter en dat is niet zo moeilijk op te lossen.

16. RECHTMATIGHEID VAN HANDELEN

16.1. DE ZORGPLICHT VAN DE SCHOOL

Scholen zijn sinds 1 januari 2006 verplicht een veiligheidsplan op te stellen. Hierin beschrijft een school hoe zij de fysieke en sociale veiligheid in en om het schoolgebouw waarborgt. Hieronder valt ook de aanpak van pestgedrag.

Bij ernstige vormen van structurele misdragingen worden de grondrechten en de rechten op bescherming van de persoonlijke levenssfeer van het slachtoffer met voeten getreden. Niet incidenteel, maar structureel.

In het veiligheidsplan dient de school vanaf 2015 ook vast te leggen wat zij onder pestgedrag verstaat en hoe de school dit gedrag monitort en tegengaat.

Scholen moeten ook aantonen dat de sociale veiligheid op orde is. Het bevorderen van schoolbrede sociale veiligheid is daarmee een kerntaak geworden. De Inspectie voor het onderwijs ziet hier nadrukkelijker op toe. Bij een onvoldoende kan dit meetellen in aangemerkt worden door inspectie als zwakke school.

Om als school uitvoering te kunnen geven aan deze wettelijke verplichtingen, wordt het verkrijgen van feitelijke informatie over structurele misdragingen en ander grensoverschrijdend gedrag in en om school, van essentieel belang.

De M5 Aanpak biedt scholen een monitorsysteem en de werkwijze voor docenten en staf om hiermee sociale veiligheid te creëren én de mogelijkheid om verantwoording af te leggen. Met één druk op de knop kun je inspectie laten zien welke kinderen geholpen zijn met stoppen en welke inspanning van school daartoe hebben geleid.

HOE JONGER WE KINDEREN HELPEN

In de meeste gevallen is het mogelijk om hoofdrolspelers die hier al langere tijd in ernstige mate mee bezig zijn, intrinsiek te motiveren om zich anders te gaan gedragen.

Bij kinderen onder de 12 jaar leidt beïnvloeding met relatief weinig inspanning tot gedragsverandering.

Wanneer kinderen deze leeftijdsgrens passeren wordt dit steeds lastiger. De inzet die het dan vraagt is groter.

Willen we naar schoolbrede sociaal veilige scholen, dan is het belangrijk dat zoveel mogelijk kinderen op de basisschool al zo jong mogelijk geholpen worden om te stoppen.

Feitelijk zie je de opmaat van dit gedrag al in groep 4 ontstaan en de kleuterjuffen wisten het ook al.

Hoe eerder je kinderen in beeld brengt hoe makkelijker en beter je hen kunt helpen met stoppen. Je voorkomt dan dat deze manier van leven zich nestelt in de identiteit van het kind.

Buiten ouders kan niemand hierin zoveel betekenen voor een kind als zijn juf of meester.

17. NAWOORD

Je ontdekt soms dingen in het leven die te groot zijn om voor jezelf te houden. Toen ik de M5 Aanpak ontwikkeld had en zag wat scholen hiermee kunnen betekenen voor hun kinderen heb ik het besluit genomen om dit te delen met anderen. Ik zie steeds weer hoe het verhaal bij mensen binnen komt.

Ik hoop dat het lezen van dit boek u een nieuwe kijk geeft op de aanpak van de structurele vormen van misdragingen, en dat het u inspireert om in actie te komen. Of als u al met de M5 aanpak werkt: actief aan de slag te blijven, of een ambassadeur te zijn en het verhaal door te vertellen.

Wilt u dat uw school, de sociale veiligheid van alle leerlingen kan waarborgen? Voelt u zich dan gesterkt door de gedachte dat het echt kan. Dat het geen utopie meer is.

Vertaal dat eens naar de langere termijn impact op onze samenleving. Wat zal dat doen met het gevoel van onveiligheid in wijken? Wat zal dat doen met criminaliteitscijfers? Wat zal dat doen met de agressie op straat? Kunt u en durft u zich daar een voorstelling van te maken? Het gevolg van het oplossen van dit probleem op onze scholen, zal enorm zijn. Daar willen wij ons van Melior M5, voor inzetten.

Tot slot ben ik de dappere voortrekkers van M5 onuitsprekelijk dankbaar. Zonder deze mensen hun bereidwilligheid, inzet, vertrouwen en moed, hadden we niet kunnen stellen wat we vooraf van de M5 aanpak verwacht hadden.

Ik ben ook erg blij dat de gehele M5 aanpak voor borging en continuering nu ondergebracht is bij Melior Advies.

Ik draag dit boek op aan de voortrekkers én aan alle mensen die de komende jaren in hun voetspoor treden.

Melior M5 Certificeringsbord

18. UITGEBREIDE INHOUDSOPGAVE

1. VOORWOORD

2. OVER DE OORSPRONG VAN PESTGEDRAG

- 2.1 OMSTANDIGHEDEN MAKEN PESTERIJEN VANZELFSPREKEND
- 2.2 VIER VOORWAARDEN DIE 'FOUT GEDRAG' VANZELFSPREKEND MAKEN.
- 2.3 SOCIALE ONVEILIGHEID IS DE PRIMAIRE OORZAAK VAN PESTGEDRAG
- 2.4 DE ROULERENDE REKENING - RECHT DOEN AAN ONRECHT
- 2.5 DE ROULERENDE REKENING DOORBREKEN - DE ONTSCHULDIGING

3. WAAROM JE NIET ALLE MISDRAGINGEN HOEFT TE VOORKOMEN

- 3.1 HET ONDERSCHIED TUSSEN INCIDENTELE EN STRUCTURELE MISDRAGINGEN

4. ONDERSCHIED MAKEN TUSSEN SOORTEN MISDRAGINGEN

- 4.1 REACTIEVE AGRESSIE EN PROACTIEVE AGRESSIE
- 4.2 IMPULSPESTERS GEBRUIKEN MET NAME REACTIEVE AGRESSIE
- 4.3 HOOFDROLSPELERS GEBRUIKEN PROACTIEVE AGRESSIE
- 4.4 MEELOPERS

5. STRUCTURELE MISDRAGINGEN - EEN BLINDE VLEK

- 5.1 ALS HULP NIET HELPT KRIJGEN SLACHTOFFERS HET NOG MOEILIJKER

6. WAAROM STRUCTURELE MISDRAGINGEN NIET ZIJN GESTOPT

- 6.1 STRUCTURELE MISDRAGINGEN LIJKEN RESISTENT TEGEN OPLOSSINGEN
- 6.2 SOCIALE VAARDIGHEID IS ECHT IETS ANDERS DAN SOCIALE VEILIGHEID
- 6.3 LEERLINGMEDIATION, EEN ZORGEELIJK FENOMEEN
- 6.4 PERMANENT WERKEN AAN EEN HOGER NIVEAU VAN SCHOOLBREDE SOCIALE VEILIGHEID

7. FOUCAULT - WAARHEIDSVINDING IS SPANNEND

- 7.1 DE WAARHEIDSVRAAG

8. HAIM OMER - DE NIEUWE AUTORITEIT VAN HET LERAARSCAP

- 8.1 SOCIALE VEILIGHEID VOOR VOLWASSENEN
- 8.2 WAAKZAME OMRINGENDE ZORG INSTELLEN, UITBREIDEN EN VERSTERKEN
- 8.3 HET NIEUWE BOEK VAN HAIM OMER OVER HET ONDERWIJS

9. NAGY - DE CONTEXTUELE BENADERING

- 9.1 BELANGRIJKE ONDERDELEN VAN DE CONTEXTUELE BENADERING
- 9.2 VERGELDING OF VERZOENING

10. VOORWAARDEN VOOR EEN EFFECTIEVE AANPAK

MELIOR M5 AANPAK DATA - DUIDEN - DOEN

1. Informatie verzamelen

incidenten registreren en analyseren

2. Misdragingen kwantificeren

wie, wat, waar, hoe vaak, hoe ernstig

3. Hoofdrolspelers classificeren

subtypes reactief / proactief

4. Alle hoofdrolspelers stoppen

gesprek / klassenrondes / maatregelen

5. Sociale veiligheid borgen

beleidsactualisatie, kerntaken beleggen

11. DE M5 AANPAK

- 11.1 UITGANGSPUNTEN VAN DE M5 AANPAK
- 11.2 MELDEN, METEN, MAATREGELEN, MENSELIJK EN MAATWERK (= M5)
- 11.3 MELDEN IS HELPEN
- 11.4 METEN IS ZEKER WETEN
- 11.5 MAATREGELEN
- 11.6 ER ZIJN TWEE CATEGORIËN MAATREGELEN
- 11.7 MENSELIJK
- 11.8 SCHOOLPLEIN ALS SOCIAAL VEILIG SPEELDOMEIN
- 11.9 VAN CURATIEF NAAR PREVENTIEF

12. DE ROL VAN OUDERS IN DIT PROCES

- 12.1 OUDERS IN DE WEERSTAND
- 12.2 HET OMGANGSGESPREK
- 12.3 LOYALITEITSCONFLICT
- 12.4 OUDERS VAN HET SLACHTOFFER

13. WAT HET VAN EEN SCHOOL VRAAGT

- 13.1 VOLWASSENEN DIE DE KLUS VAN KINDEREN OVERNEMEN
- 13.2 COMMITMENT VAN HET TEAM

14. WAT HET OPLEVERT

- 14.1 NEVENEFFECTEN
- 14.2 GRIP OP OPPOSITIONELE MISDRAGINGEN

15. CIJFERS EN RESULTATEN

- 15.1 MET DE M5 AANPAK ALLE HOOFDROLSPELERS STOPPEN
- 15.2 TWINDIGDUIZENDEN INCIDENTEN
- 15.3 EFFECT VAN ANTIPESTPROGRAMMA'S IS NIET AFDOENDE
- 15.4 DE MAATSCHAPPELIJKE IMPACT
- 15.5 M5: 5 BELANGRIJKE OMKERINGEN

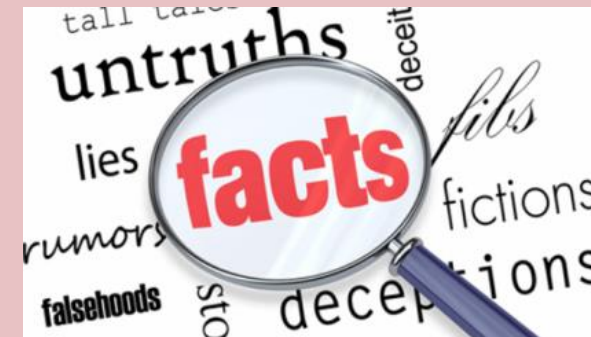
16. RECHTMATIGHEID VAN HANDELEN

- 16.1 DE ZORGPLICHT VAN DE SCHOOL

17. NAWOORD

18. UITGEBREIDE INHOUDSOPGAVE

19. LITERATUURLIJST

EFFECTONDERZOEK REGULIERE AANPAK

Conclusies

Scholen doen hun best om pesten aan te pakken, maar lukt in veel gevallen niet. Dit komt niet omdat leraren incapabele mensen zijn, maar omdat pestgedrag complex is. Het gebeurt vaak stiekem en leerlingen praten er liever niet over.

Misvattingen

Leraren die zeggen dat in hun klas niet wordt gepest hebben vaak ongelijk. De antwoorden van leerlingen en leraren over wie er wordt gepest komen niet overeen en op iedere school en in iedere klas wordt gepest.

EEN NIEUWE KIJK OP PESTGEDRAG

Ontdek de echte oorzaak
én een aanpak die werkt

ERVARINGEN M5 AANPAK
VAN LEERLINGEN EN
LEERKRACHTEN
IN BEELD

MELIOR M5 CONTACTPERSONEN

Lourens de Bakker
Melior M5 adviseur

Auteur e-boek

lourens.de.bakker@m5goep.nl
06 22785944

Anco van Moolenbroek
Melior M5 adviseur

Coauteur e-boek

avanmoolenbroek@melioradvies.nl
06 703440006

CONTACT

Melior Advies

Meridiaan 26

2801 DA Gouda

www.melioradvies.nl

19. LITERATUURLIJST

- Bruce Lipton - De Biologie van de Overtuiging. 2007 Ankhhermes
- Ingeborg Bosch - De herontdekking van het ware zelf. 2007 Veen
- Robert Dilts - Verander je overtuigingen. 2013 Gvmedia
- Carol S. Dweck - Mindset, de weg naar een succesvol leven. 2011
- Michel Foucault - De moed tot waarheid. 2011 Boom
- Rob Devos - Waarheid spreken in politiek, onderwijs en vriendschap. 2013 Garant
- Philip Zimbardo - Het lucifer effect, hoe gewone mensen zich laten verleiden tot het kwaad. 2010 Lemniscaat
- Iván B Nagy - Tussen geven en nemen. 1994 de Toorts
- Iván B Nagy - Invisible loyalties. 1984
- Monks and Coyne - Bullying in Different Contexts. 2011 Cambridge
- Jan Storms - Destructieve relaties op de schop, psychopathie herkennen en hanteren. 2010 Ankhhermes
- v/d Ploeg / Mooij - Geweld op school, achtergronden, omvang, oorzaak, preventie, aanpak. 1998 Lemniscaat
- Elaine N. Aron - Het hoogsensitieve kind, kinderen in een wereld die overweldigt. 2002 Archipel
- Julian van Dalen - Het lekkere van pesten. Het verhaal van een internationaal fotomodel. 2011 van Gennip
- Haim Omer - Nieuwe autoriteit / Verbindend gezag voor het onderwijs. 2019 Pelckmans Pro
- Bob van der Meer - Kinderen en pesten. 2002 Livetime
- Erving Goffman - De dramaturgie van het dagelijks leven. Schijn en werkelijkheid in dagelijkse interacties. 2011 Bijleveld
- Matty van der Meulen / Frits - Pesten op school. Achtergronden en interventies. 2012 Boom
- Goossens, Elkerhout, van Lierop - Visie op pesten. Over het waarom, de misverstanden en de gevolgen voor de slachtoffers. 2013
- Kees v.d. Wolf, Tanja v. Beukering - Gedragsproblemen in scholen. 2009 Acco
- Veldkamp, v.d. Wolf, v. Beukering - Succesvol omgaan gedragsproblemen. 2014 Acco
- Anthony Greenwald, T. Pettigrew - American Psychologist. (ingroup -outgroup). 24 maart 2014
- C. Fletcher, L. Steinberg - Parental Influences on Adolescent Problem Behavior: 2004, Volume 75, Number 3, Pages 781 - 796
- H. Roeyers, G. Crombez e.a. - Emotions in Social Information Processing and their relations with reactive and proactive aggression in referred aggressive boys. Journal of Journal of Clinical Child and Adolescent Psychology, 34, 105-116. 2003. REactieve en PROactieve agressie (REPRO schaal). 2003